

საპარტეზლო 1921-1990 წლებში

§ 1. საპარტეზლო ხელისუფლება 1921-1924 წლებში

* 1. რევკომები. საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის დამხობის შემდეგ, მთელი ძალაუფლება საბჭოურ რესპუბლიკაში „რევოლუციური კომიტეტების“ ხელში გადავიდა. რევოლუციური კომიტეტები პირველად შემოდებულ იქნა რუსეთში სამოქალაქო ომის დაწყებისთანავე საფრანგეთის 1789 წ. რევოლუციის გამოცდილებით. ეს საგანგებო ორგანოები კომუნისტური პარტიის მიერ ინიშნებოდნენ, მათ ხელთ ებრათ სამოქალაქო და სამხედრო ძალაუფლება, მოწოდებული იყვნენ დიქტატურით რეჟიმის მოწინააღმდეგე ძალები, განემტკიცებინათ „პროლეტარიატის დიქტატურა“.

საქართველოს რევკომი ჩამოყალიბდა რკმ (ბ) კავშიურის მიერ 1921 წ. 16 თებერვალს ფილიპე შახარაძის, შამია ორახელაშვილის, შალვა ელიაშვილის, ალექსანდრე გვეჯეკორის, ა. ნახარეთიანის, ბესარიონ კვიციანიას და სხვ. შემადგენლობით. ეს ორგანო განუბრელად ახორციელებდა კრემლის ინტერესებს წითელი არმიის საქართველოს ტერიტორიაზე წინსვლის ცვადაცვალ იქმნებოდნენ საგუბერნიო, საქალაქო და სამხარო რევკომები. ასეთი რევკომები პირველად ჩამოყალიბდა სიღნაღის, თელავის, თიანეთის მაზრებში. საქართველოს რევკომის რეხიდვაც 25 თებერვლის შემდეგ ვახდა ქალ. თბილისი. რევკომის პირველი განკარგულებები და ბრძანებები მოსახლეობას მოწოდებდნენ ახალი ხელისუფლებისადმი მორჩილებასავე, თავისუფლებას აღუთქვამდნენ ყველა ბოლიტიკურ პარტიას, თუ ისინი აშკარად დავმობდნენ ადრინდელ საქმიანობას და გადავიდოდნენ საბჭოთა ხელისუფლების მხარეზე. 1921 წლის 26 თებერვალს ჩამოყალიბდა თბილისის რევკომი ს. თოდრაიას თავმჯდომარეობით, 4 მარტს შეიქმნა აფხაზეთის რევკომი

შაბა, ლაკობას და აკორთავას შემადგენლობით, 17 მარტს აჭარის რევკომი ს. ქავთარაძის თავმჯდომარეობით, 25 თებერვალს საბ. ისეთის რევკომი. 26 თებერვლის ბრძანებით საქართველოს რევკომმა გამოაცხადა, რომ ამიერიდან მთელი სახელმწიფოს ძალაუფლება საქართველოში მის ხელში გადადიოდა. 1921 წ. 8 აპრილს საქართველოს რევკომმა გამოსცა დეკრეტი სამხარო საქალაქო და სათემო რევოლუციური კომიტეტების შექმნისა და რწმუნებულობით შესახებ. სათემო რევკომი, რომელიც სამხარო რევკომის ბრძანებით ინიშნებოდა, მისდამი კუთვნილ ტერიტორიაზე ცხადდებოდა ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოდ. საგუბერნიო, საქალაქო და სამხარო რევკომებს ნიშნავდა საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი.

დემოკრატიული საქართველოს არსებობის წლებში ადგილობრივ ხელისუფლებას, როგორც ცნობილია, განასახიერებდნენ არჩევნით ორგანოები (ერობები და საქალაქო თვითმმართველობანი). რევკომების შექმნაში კი ხალხის მონაწილეობა მთლიანად გამოირიცხა. რევკომების მთელი შემადგენლობა, როგორც წესი, მუშურ-გლეხური იყო. ინტელიგენცია მისდამი უნდობლობის გამო ხელისუფლების ორგანოებისაგან განხე იდგა. რევკომების მაშინდელი წევრთა უმრავლესობა თანამდებობისათვის შეუფერებელი იყო მათი აკლდათ ელემენტარული განათლება და წარმოდგენაც არ ჰქონდათ ნორმალურ მმართველ აპარატზე. რევკომებში აღმონდნენ რუსეთის პირველი რევოლუციის დროის ტერორისტები, წითელ რაზმელები, ან დემოკრატიული მმართველობის მიმართ განაწყენებული პირები, რომლებიც შეუზღუდველი ძალაუფლების კითარებაში ბევრ უკანონობას ჩადიდნენ და წინააღმდეგობის უფელგვარ ცდას ორგუზავდნენ იარადით.

ამრიგად, რევკომების ძალაუფლება იყო უკანდახვეი დემოკრატიული დიქტატურისავე.

ქართველი ხალხი მას ვერ შეეგუა ვერც ქალაქებში, ვერც სოფლებში; რევკომები უპირისპირდებოდნენ მუშათა, გლეხთა და ჯარისკაცთა საბჭოებს, რომლებიც 1917 წლიდან არსებობდნენ არჩევნით პრინციპზე. ეს საბჭოები რევკომებმა კონტრრევოლუციის ბუდეით გამოაცხადეს და მოშალეს.

საქართველოს კომპარტიას რევკომების ძალაუფლება ნაგულისხმევი ჰქონდა როგორც საგანგებო, ვარდაძივადი ღონისძიება; რომელსაც უნდა შეეშადადებინა პირობები საბჭოთა ხელისუფლებისათვის.

საბჭოთა ხელისუფლება უნდა ჩამოყალიბებულიყო არჩევნების

საფუძველზე. 1921 წ. ნოემბრიდან დაიწყო არჩევნებისათვის სამხედრო პირველ რიგში ჩატარდა თბილისის საბჭოს არჩევნები, 10 დეკემბერს შედგა თბილისის საბჭოს პირველი სახვითი სხდომა. არჩევნები ჩატარდა ყველა მხარეში. 15 დეკემბერს საქართველოს რევკომის ბრძანებით შეიქმნა ცენტრალური საარჩევნო კომისია საბჭოების სრულიად საქართველოს პირველი კრილობის მოსაწვეველ. 1922 წ. 25 თებერვალს შეიკრიბა საბჭოების პირველი კრილობა, სადაც წარმოდგენილი იყო 380 დელეგატი, მათ შორის 272 კომუნისტური კრილობამ მიიღო საქართველოს სსრ პირველი კონსტიტუცია, აირჩია ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი მ. ცხაკაიას, ფ. მახარაძის, ს. ორჯონიკიძის, შ. ელიაშვილის, მ. თაბაგაძის, ს. ქაჯთარაძის, მ. ტორთაყვანიშვილის, მ. ხოდორშვილის, მ. კახიანიას, ე. სტურუას, ს. გვეგეჭორის, ს. ლაკობას, ა. ვაიხარაძის, ვ. როგავას, ა. ჯაბატაძის, ს. ხუნდაძის და სხვა შემადგენლობით. ერთობამ განიხილა სხვა უმნიშვნელოვანესი საკითხები. საქართველოს რევკომში თვითი რწმუნება ამოწურულად ჩათვალა. ამრიგად, საბჭოების ხელისუფლება საქართველოში დასტურდა წითელი არმიის ლაშქრობიდან 1 წლის შემდეგ.

2. ძველი ხელისუფლების მხურვა. საქართველოს რევკომის ძირითად დანიშნულებას შეადგენდა ადრინდელი სახელმწიფოებრივი სტრუქტურის წარგვა და ახალი ხელისუფლების ორგანიზაცია. საქართველოს რევკომი თანმიმდევრულად შეუდგა პროლეტარიატის დიქტატურის შექმნასა და განმტკიცებას. უკვე 24 მარტს რევკომში დაითხოვა საქართველოს დამფუძნებელი კრება, 26 თებერვლის ბრძანებით გამოცხადდა დემოკრატიული საქართველოს არმიის და გვარდიის ხაერით დემობილიზაცია. 6 მარტს საქართველოს რევკომში გამოსცა ბრძანება სახალხო კომისართა საბჭოს დროებითი შემადგენლობის შესახებ. სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარედ დაინიშნა ფ. მახარაძე, საგარეო საქმეთა კომისარად მ. თაბაგაძე, შინაგან საქმეთა კომისარად ბ. გვირგვინია. შეიქმნა შრომისა და ხოციალური უსრუნველყოფის, მუშათა და გლეხთა ინსპექციის, იუსტიციის, ჯანმრთელობის, განათლების, ფინანსთა და სხვ. კომისარიატები. 11 მარტს გამოიცა ბრძანება ქართული წითელი არმიის შექმნის შესახებ. 22 მარტის დეკრეტით გაუქმდა დემოკრატიული მთავრობის სენატი და სხვა სასამართლო დაწესებულებანი. 1921 წლ. 21 მაისს საქართველოს რევკომმა მიიღო დეკლარაცია აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის შესახებ. 16 დეკემბერს საქართველოსა და აფხაზეთის სსრ-ს შორის ხამოკავშირული ხელშეკრულების საფუძველზე

აფხაზეთი შევიდა საქ. სსრ შემადგენლობაში, 1921 წ. 16 ივლისის დეკრეტით აჭარა გამოცხადდა ავტონომიურ საბჭოთა რესპუბლიკად საქ. სსრ-ს შემადგენლობაში, ხოლო 1922 წლის 20 აპრილის დეკრეტით საქ. სსრ შემადგენლობაში შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი.

1921 წ. აპრილის დეკრეტით გაუქმდა მიწაზე კერძო საკუთრება და საქართველოს ტერიტორიის მიწა-წყალი მთლიანად სახელმწიფოს კუთვნილება გახდა. მთავრობა აკისრულობდა მიწები უსახეილოდ გადაეცემა გლეხობისათვის მისი სარგებლობის უფლებით. 15 ივნისის დეკრეტით განხორციელდა მრეწველობის ნაციონალიზაცია. მუშათა კლასს დაუწესდა 8 საათიანი სამუშაო დღე, შეიქმნა შრომის ინსპექცია და სხვ.

1921 წლ. ივლის-აგვისტოდან საქართველო გადავიდა ლენინურ ახალ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე, რაც მთელ საბჭოთა ქვეყანაში შემოდგომული იქნა კომუნისტური პარტიის X კრილობის გადაწყვეტილებით. ამან ნაწილობრივ შეუწყო ხელი სოფლის მეურნეობის წინსვლას, ხალხის მატერიალური საკუთრებურობის დონის ამაღლებას კერძო ინიციატივის წახალისებამ სოფლის მეურნეობაში, მრეწველობაში და ვაჭრობაში. სული მთაბრუნებელი ხალხს, რომელსაც მუდმივი ომით გამოწვეული წარუწყობის ვითარებაში უჭირდა.

საქართველოში 1921 წლის თებერვალ-მარტში მომხდარი ამბები მხოლოდ საზოგადოებრივი აზრის მკვეთრ რეაქციას იწვევდა. უფხულის პრესა საბჭოთა მთავრობას სამართლიანად ბრალად დებდა საქართველოს იძულებით დაპყრობას და მისი კანონიერი მთავრობის დამხობას. ცენტრის საზოგადოებრივი აზრის საპირისპიროდ ლენინის მითითებით განაღდა პროპაგანდა საქართველოში განხორციელებული აქციის სამართლიანობის შესახებ საქ. რევკომის, წითელი არმიის სამხედრო რევოლუციური საბჭოს მიწოდებებში, ს. ორჯონიკიძის და სხვათა საგანგებო გამოსვლებში გატარებული იყო ის აზრი, რომ წითელი არმია საქართველოში შევიდა თვით საქართველოს ძმობელთა მიწვევით, თითქოს ადგილი არ ჰქონდა პრაქტიკულ რეაქციას. „მეწვევი კონტრრევოლუციური მთავრობის“ დამხობაში გადაწყვეტი როდეს თვით ქართველმა ხალხმა შეასრულა, რომ რევკომის ყველა დონისძიება თითქოს ქართველი ხალხის ინტერესებს უპასუხებდა და მის საკეთილდღეოდ იყო გამოწვეული. ამრიგად, მთავრობის დროს 15 თებერვალს, თბილისში, 1921 წლ. აგვისტო-სექტემბერში პროპაგანდის მიღმა, ხალხის დაუკითხავად, მისი ინტერესების საპირისპიროდ ხორციელდებოდა ღონისძიებანი, რომელთაც საბოლოო ჯამში ქვეყანა უბრუნებდა ანექსიამდე მიჰყავდა.

და რკპ (ბ) კავშირით, კავკასიის არმიის სამხედრო რეგულაციური საბჭო და საქართველოს რევკომი შიღლით კრემლის კარნახით მოქმედებდნენ.

3. ამიერკავკასიის ფედერაცია. საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა საქათხი მისი ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებთან და რუსეთის საბჭოთა ფედერაციულ რესპუბლიკასთან დამოკიდებულების შესახებ. საბჭოთა რუსეთის მართებლობას ხელს აძლევდა ამიერკავკასიის მოლიან სახელმწიფოებრივ ერთეულად შეყრა, რაც გადავიღებდა მის წაბმის ერთიანი რუსეთის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სისტემაში. გაერთიანებასთან დაკავშირებით ი. სტალინმა, რომელიც მაშინ ეროვნებათა სახალხო კომისარიატს ხელმძღვანელობდა, ლენინურ პრინციპით შეიმუშავა ე. წ. „ავტონომიზაციის“ პროექტი, ფაც იმის ნიშნავდა, რომ ცალკეული საბჭოთა რესპუბლიკები რუსეთის საბჭოთა ფედერაციაში ავტონომიის უფლებით უნდა გაერთიანებულიყვნენ.

„ავტონომიზაციის“ სისტემა ხელყოფდა ერთა სუვერენულ უფლებებს და უპირისპირდებოდა ბოლშევიკური პარტიის სამარტრამო დებულებას ერთა თვითგამორკვევის შესახებ რაც ხალხთა თანასწორუფლებიანობის დეკლარაციითაც იყო აღიარებული. 1921 წ. 9 აპრილს ე. ი. ლენინმა ამიერკავკასიულ კომუნისტებს დაავალა შეექმნათ „საილქო სამეურნეო ორგანო“ სამეურნეო გაერთიანებას უნდა შეემზადებინა პირობები პოლიტიკური ერთიანობისათვის, რასაც რკპ(ბ) კავშირის ახრით კარნახობდა აღრიხდელ მთავრობათა „შვიმე მუქვიდრეობა“ 1921 წლის აპრილში მოხდა ამიერკავკასიის რეინიგზის გაერთიანება. 2 ივნისს გაერთიანდა სამი რესპუბლიკის საგარეო ვაჭრობა. იმავე წლის 3 ნოემბერს ბაქოში შედგარმა რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავშირის პლენუმმა დაადგინა ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა ფედერაციული გაერთიანება დადგენილებაში ნათქვამია:

1. გადაუღებლად და აუცილებლად იქნეს ცნობილი რესპუბლიკებს შორის ფედერაციული კავშირის შეყრა, უწინარეს ყოვლისა, სამხედრო სამეურნეო საფინანსო მუშაობისა და საგარეო პოლიტიკის დარგში.

2. აუცილებლად ნაითვალის ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა აღმონისტრაციულ-ეკონომიკურ-ცენტრის (სამოკავშირეო საბჭოს) შექმნა.

რესპუბლიკების პარტიულ ლიდერთა ნაწილი მხარს უჭერდა

ამიერკავკასიის ფედერაციულ კავშირს ითხოვლი რესპუბლიკის სუვერენიტეტის შესარუნებით. ასეთი გადაწყვეტილება მიიღო კიდევ ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა საბჭოების სრულუფლებიან წარმომადგენელთა კონფერენციამ მაგრამ ი. სტალინს, ორჯონიკიძეს და კავშირის შემადგენლობის უმრავლესობას ამაზე შესურება არ აკმაყოფილებდა. ისინი დაჯინებით მოითხოვდნენ ერთიანი ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნას ამ ჯგუფმა თავისი გაიტახი კიდევ 1922 წლის 10 დეკემბერს ამიერკავკასიის საბჭოების პარკულმა ყრილობამ ამიერკავკასიის რესპუბლიკები გააერთიანა ერთ ფედერაციულ რესპუბლიკად. იქვე მიიღეს ამ რესპუბლიკის კონსტიტუცია და აირჩიეს ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო — ამიერკავკასიის რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი. ამიერკავკასიის ფედერაცია ერთ ერთეულად შევიდა 1922 წ. 30 დეკემბერს შექმნილ სსრ კავშირის შემადგენლობაში.

4. „ნაციონალ უკლიონისში“ საქართველოს კომპარტიაში. კაროელი ხალხი საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას წითელი არმიის ძალებით რესპუბლიკის სუვერენიტეტის ხელყოფად თვლიდა. რევკომი, რკპ (ბ) კავშირის მესვეურები თავს არ ზოგავდნენ იმის დისასამუთებლად, რომ ახალი ხელისუფლება არა თუ ხელყოფს საქართველოს დამოუკიდებლობას, არამედ, პირიქით, მოწოდებულთა ნამდვილ სუვერენიტეტის ასაღონიანებლად. ამ დეკლარაციებში ხალხს არ სჯეროდა, რადგან სინამდვილე პრომაგანდის უპირისპირდებოდა.

საქართველოს რესპუბლიკის სუვერენულ უფლებათა ხელყოფის, მისი დამამყარებლად შეხლუფის თვალსაჩინო ფაქტი იყო ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნა. კონფედერაციულ პრინციპებზე ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა გაერთიანებას არავინ არ გაუწვედა წინააღმდეგობას, მაგრამ ის შინაარსი, რომელიც ფედერაციულ რესპუბლიკაში სტალინმა და ორჯონიკიძემ ხადეს, ნამდვილად დახავდა სამივე რესპუბლიკის, შათ შორის საქართველის ინტერესებს. საქართველო იღარ წარმომადგენდა დამოუკიდებელ იურიდიულ სუბიექტს 1922 წ. დეკემბერში საბჭოთა ქვეყნის რესპუბლიკათა გაერთიანებაში საქართველო შევიდა ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის შემკეობით. მისი სუვერენული უფლებები შეიღაბა უკრაინის, ბელორუსიის, შუა აზიის რესპუბლიკებთან შედარებით.

ფედერაციის არჩებობის პრაქტიკამ ცხადყო, რომ ეს გაერთიანება ბელოვზური იყო, არ გამოძინარეობდა მისში შემავალ რესპუბლიკათა სამეურნეო, პოლიტიკური და კულტურული ინტერესე-

ბიდან; საქართველოს კომპარტიის მაშინდელ ხელმძღვანელობაში ბევრი გრძნობდა, რომ რკპ (ბ) კავშიურის მიერ ნაკონსტრუქციო ზოგი ღონისძიება არ იყო ძართებული, არ შეუფერებოდა რესპუბლიკის სპეციფიკას, მოსახლეობის განწყობილებას. ასევე მიზანშეწონილი იყო კურსი ფედერაციულ რესპუბლიკაში გაერთიანებისაკენ; რადგან ეს მიზნაღება ხელყოფდა სამეურნეო, პოლიტიკური ცხოვრების იმ მონაპოვარს, რაც საქართველოს პიონდა სამწლიანი დამოუკიდებელი ცხოვრების პერიოდში. ამ თვალსაზრისს იცავდნენ ვ. მახარაძე, ბ. მდივანი, მ. ოკუპაცია, კ. ცინცაძე, ლ. დუშაძე და სხვ. ი. სტალინმა და რკპ (ბ) კავშიურის ხელმძღვანელობამ ამ ფაგუფის საქმიანობა პარტიის გენერალური ხაზიდან გადახვევად მიიჩნია და მოხათლა იგი „ნაციონალ-უკლონიზმის“ სახელწოდებით.

„ნაციონალ-უკლონიზმის“ არ გაიზიარეს ი. სტალინის მიერ შემოთავაზებული „აგრონომიზაციის“ თეზისი, რადგან იგი დიდ-მპრობედულ-შოინისტური იყო თავისი არსით და არ უბანუბებდა ერის ინტერესებს. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა 1922 წლის 15 სექტემბერს ნაციონალ-უკლონიზტოთა თაოსნობით მიიღო დადგენილება, სადაც ნათქვამია: „აბსტალინის თეზისების საფუძველზე წამოყენებული დამოუკიდებელი რესპუბლიკების აგრონომიზაციის ფორმით გაერთიანება ნადრეკვად ჩითუდაღოს, სამეურნეო ძალისხმევის გაერთიანება და ხაერთო-პოლიტიკო აუცილებლად მიგვანია, მაგრამ დამოუკიდებლობის ყველა ატრიბუტის შეხარუნებით“. უკლონიზმი ხელისუფლებისათვის ბრძოლის ფორმა იყო მხოლოდ და არა შინაარსი აქვე უნდა ითქვას, რომ უკლონიზტოთა ფაგუფი, რა თქმა უნდა, არ უბირისპირდებოდა იმ საოკუპაციო რეჟიმს, რომელიც საქართველოში კომუნისტური პარტიის სრული მხარდაჭერით განხორციელდა, ოღონდ ცდილობდა, რომ ეს რეჟიმი საკლებად მტკივნეული ყოფილიყო. იგი ებრძოდა იმ მოუქნელ, უხეშ კურსს, რომელიც სტალინ-ორჯონიკიძის მიერ ბორციელდებოდა რესპუბლიკის იმდროინდელი სიტუაციისა და სპეციფიკის ანგარიშგაუქველად და აპირობებდა ხალხის მასობრივ დაუმორჩილებლობას. ნაციონალ-უკლონიზტები ამ ბრძოლაში დამარცხდნენ. მოვლებათა განვითარება სტალინ-ორჯონიკიძის კურსით წარიმართა.

5. ქვეყნის ფაქტური ანექსია. 1921 წლის 25 თებერვალს წითელი ჯარის დახმარებით სამტოთა ხელისუფლების დამყარება ქვეყნის ოკუპაციის წარმოადგენდა ეს ოკუპაცია დროებით, საომარი 244

ყოთარებით გამოწვეული აქტი იყო. თუ საქართველოს ტერიტორიის წითელი არმია დატოვებდა და ახალ ხელისუფლებას მიეცემოდა ქვეყნის დამოუკიდებელი მართვის შესაძლებლობა, საოკუპაციო რეჟიმი მოიშლებოდა. თუ ისევ ვაგრძელებოდა ქვეყნის საქმეებში ვარედან ჩარევა და ადგილობრივი ხელისუფლება მარიონეტის როლში დარჩებოდა, ოკუპაცია თანდათან ანექსიაში უნდა გადასრდილიყო. გადაამწყვეტო შნიშვნელობა არ ქონდა იმას, თუ ანექსიონისტური ღონისძიებანი როგორი შენიღბული ფორმით განხორციელდებოდა. სამწუხაროდ, სახამდეილენი ასე მოხდა.

ახალმა ხელისუფლებამ არსებითად ვერ შეძლო ქართული წითელი არმიის შექმნის დაპირების განხორციელება, რასაც ნაციონალ-უკლონიზტებიც მხარს უჭერდნენ. მართალია, 1922 წ. ნადოყალიბდა ერთი ქართული დივიზია, მაგრამ იგი საოკუპაციო არმიის დაქვემდებარებაში აღმოჩნდა და სრულიად ვერ უხრუნველყოფდა სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის შეინარაღებული დაცვის ფუნქციას.

1922 წლის 17 ივნისს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო გადაწყვეტილება, რომ საქართველოს წითელი არმია ოპერატიული ინსპექციის მხრივ დაქვემდებარებოდა კავკასიის ცალკე არმიის რეგულაციურ სამხედრო საბჭოს. ქართული დამოუკიდებელი წითელი არმიის შექმნას ყოველმხრივ უშლიდნენ ხელს კავშიურის ხელმძღვანელი ხ. ორჯონიკიძე და კავკასიის არმიის სარდალი ა. ფოროვი. საქმეში ჩაურია რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტი, დავა კავშიურის მოხიციის სასარგებლოდ ვადაწედა. „ნაცვლად საქართველოს წითელი არმიისა გამოგვივიდა საქართველოს ნომრიახი ბრძვავა კავკასიის არმიის შემადგენლობაში“ — აღნიშნავდა შემდეგ საქართველოს კ. ც. კ. მდივანი ლ. აღნიანი-შვილი.

ახალმა ხელმძღვანელობამ კრემლის კარხხით ხალხის ინტერესების საპირისპიროდ ოსმალეთს დაუთმო ქართული ტერიტორიის ნაწილი. ამასთან, თვითნებურად, ისტორიული სამართლიანობის დაცვის გარეშე განხორციელდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა შიდა სახლერების დეკანონება. თურქეთს ვადაეცა ყოფ. მათუშის ოლქის სამხრეთი ნაწილი (მტვხელა, მორხა, მაკოალი) ართვინის და არდვანის ოლქები, რომელთა ტერიტორიული მოცულობა შეადგენდა 9639.71 კვ. კილომეტრს, ხოლო მოსახლეობის რიცხვი — 158.749 სულს. ხომხეთის საკუთრებაში ვადაქრდა კორობკოვლო-რეს რაიონი (ბრჩაღოს მასობს სამხრეთ ნაწილი), ახუბაიჯანს დარჩა საქათალის ოლქი (ინტორიული საინგილო), გარჯვის კუ-

1. საქართველოს კონომიკა 1921-25 წლებში. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება საქართველოში დაემთხვა პერიოდს, როდესაც საბჭოთა რუსეთი გადავიდა ახალ კონომიკურ პოლიტიკაზე. ეს პოლიტიკა შეპირობებული იყო საბჭოთა ქვეყნის საარსებო აუცილებლობით, ამოდიოდა მისი რეალური შესაძლებლობებიდან და წარმოადგენდა რამდენიმე გონივრულ არსევანს არსებული ვითარების გაუმჯობესებისა და სამომავლო გვემებისათვის. ახალმა კონომიკურმა პოლიტიკამ სამოქალაქო ომში გაპარტახებულ და დამშეულ რუსეთს მართლაც ხელი მოაქმეინა.

ახალი კონომიკური პოლიტიკის ვითარებაში გზა იხსნებოდა საქართველოს სოფლის მეურნეობის წინსვლისათვისაც. გლეხურ მეურნეობებს შესაძლებლობა ეძლეოდათ დაინტერესებით მოეკიდათ ხელი ქარბი პროდუქციის წარმოებისათვის, იჯარული ფორმების დახურვევისა და მის პარალელურად კოოპერაციული მოძრაობის აღორძინებისათვის. ე. წ. „ნაციონალ-უკლონისტების“ ჯგუფმა საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობაში სწორად აუღო ბლოკი ამ შესაძლებლობებს და აგრარული რეფორმის „ეკოლუციურ“ განხორციელებაზე იღო გეზი. მაგრამ „ნაციონალ-უკლონისტთა“ ეს პოზიცია ს. ორჯონიკიძის ბლოკმა პარტიის აგრარული პოლიტიკის დამახინჯებად გამოაცხადა. არ გაიზიარა იგი. ამ ბლოკმა დარბი გლეხობა წააქეზა არა მარტო შემამულე ახნაურების, არამედ გამრჯე საშუალო გლეხობის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის, რამაც საქართველოს სოფლებში უმძიმესი ვითარება შექმნა და შეაფურხა მისი წინსვლა-განვითარება. მის შემდეგ, რაც საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობას „ნაციონალ-უკლონისტთა“ ჯგუფი ჩამოაცილეს, საქართველოს სოფლებში დაიწყო აგრარულ რეფორმულ მონათლული ანარქია, რაც არსებითად კარგად მოვლილ და პერსპექტიულ მეურნეობათა რბევა-გაიხანაგებაში გამოიხატა. შედარებით აღმავლობა საქართველოს სოფლის მეურნეობას დაეტყო 1925 წლისათვის. მარცვლული კულტურების წათესთა ფართობმა ამ დროისათვის ომამდელი დონის 90 პროცენტს გადააჭარბა. უფრო ინტენსიური ხასიათი ქონდა ტექნიკური კულტურების განვითარებას. სოფელში თანდათან იკიდებდა ფეხს მექანიზაცია. მეტი ყურადღება ექცეოდა მეღვინეობას, სოფლისათვის აგრონომიული დახმარების აღმოხენას.

ახალი კონომიკური პოლიტიკა ახალისებდა კერძო ინიციატივას, რაც ერთგვარად უწეობდა ხელს ვაჭრობა-მრეწველობის გამო-

ცობლებას და ხალხის მატერიალურ-საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებას. მაგრამ მთავრობას კერძი აღებული ქონდა კერძო სექტორის შემცირებისაკენ. სახელმწიფო-სოციალისტურ სექტორს 1924-26 წლებში ცუთვნოდა სამრეწველო ხაწარმოთა 73,8 პროცენტი, კოოპერატიულს - 16,7 პროცენტი, კერძოს - 16,7 პროცენტი. მუშათა საერთო რაოდენობიდან 66,5 პროცენტი სახელმწიფო-სოციალისტურ სექტორზე მოდიოდა, 3,8 პროც. კოოპერატიულზე, ხოლო 29,7 პროც. კერძო სექტორზე. წერილი სამრეწველო და საკერძო კერძო დაწესებულებანი უკეთ ართმეენენ თავს მოსახლეობის საჭიროებას, მის ტრადიციულ მოთხოვნილებებს. ფართოვდებოდა ახალი სოციალური ფენა - ნეკმანი, რომელიც ფართო განსახნის პირობებში ქმნიდა საეაჭრო და სამრეწველო ცხოვრების გლორძინების პერსპექტივას. მაგრამ ხელისუფლება ნეკმანს კლასობრივ მტრად თვლიდა და თანდათანობით ზღუდავდა მის სამოქმედო ახპარებს, აშხალებდა პირობებს მისი სრული ლიკვიდაციისათვის.

სამეურნეო სიმხვევებმა მკვეთრად იხინეს თავი 1922-24 წლებში იმის გამო, რომ სახალხო მეურნეობის წამყვან დარგებს შორის გაიხარდა დისპროპორცია და იმატა განსხვევებამ სამრეწველო საქონლითა და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ფასთა შორის. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ფასები მეტისმეტად დაბალი იყო ამ სამრეწველო პროდუქციის ფასებთან შედარებით, რომელიც რუკითიდან შემოდიოდა. ამან შეაპირობა სამრეწველო პროდუქციის ნაწილი და სორმალურ საბაზრო ურთიერთობათა მოშლა, წარმოიქმნა ე. წ. „მაკრატელი“, რაც ხელს უშლიდა ქვეყნის სორმალურ სამეურნეო ცხოვრებას. მთავრობა იძულებული შეიქმნა გაეტარებინა რიგი ღონისძიებებისა, რომ „მაკრატლის“ პირები ერთმანეთისათვის შეახლოვებინა, ე. ი. ფასებში განსხვევება მინიმუმამდე დაეყვინა.

1924-26 წლებში მრეწველობას ერთგვარი წინსვლა დაეტყო. გაიხარდა მსხვილ საწარმოო-დაწესებულებათა რიცხვი; გადიდდა ხეობათა კლასის რაოდენობაც. 1926 წლისათვის მუშათა რიცხვმა 14 ათასს გადააჭარბა. 1925-1926 წლისათვის მრეწველობის ძირითადი დარგები გაუტოლდნენ ომამდელ დონეს.

სოციალური წლების მეორე ნახევრიდან აღმავლობით წარმოართა ეატრობაც. 1924-1925 წლებში რესპუბლიკის მთელი ვაჭრობის 73,6 პროცენტი მოდიოდა სახელმწიფო და კოოპერაციულ ვაჭრობას, 26,4 პროცენტი კერძო ვაჭრობაზე. კერძო ვაჭრობა უკეთ ითვალისწინებდა მომხმარებლის მოთხოვნილებასა და გემოვნებას, მატერიალური კეთილდღეობის აღმავლობის პერსპექტივებსაც ქმნიდა.

მაგრამ ხელისუფლებას კურსი ხწორედ კერძო ვაჭრობის შეხდულვა-
სა და საბოლოოდ მის დიკვიდაციაზე ქონდა აღებული, რაც ქვეყნის
შიძმე კკონომიკურ სიძხულევებს უშაღებდა.

2. კურსი ინდუსტრიალიზაციისაკენ. რუსეთის კკონომიკური ნა-
მორჩენილობის ვითარებაში ახალი რევიმის შენარჩუნება ილუ-
ხიური ხანდა. საჭირო იყო მრეწველობის სწრაფი განვითარება,
სოფლის მეურნეობის ტექნიკური აღჭურვა. ინდუსტრიულ მაღალ
დონეს საჭიროებდა საბჭოური რევიმის თვდაცვის ინტერესები.
ამიტომ იყო, რომ ოდნავ მოითქვა თუ არა სული ქვეყანამ ახალი კკო-
ნომიკური პოლიტიკის ვითარებაში, მაშინვე დაიხვა მისი სწრაფი
ინდუსტრიალიზაციის საკითხი.

ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკა, როგორც ბაკავშირო კომუნის-
ტური პარტიის გენერალური ხაზი, შეიმუშავა XIV ყრილობამ
1925 წლის დეკემბერში. ეს კურსი უფრო დაკონკრეტდა კომუნის-
ტური პარტიის XIV კონფერენციასზე. ინდუსტრიალიზაციის გან-
ხორციელების გეგმებში ერთმანეთს დაუხიროსპირდა რამდენიმე
აღტერნატივა. ტროცკი მოითხოვდა ქვეყნის სამრეწველო განვითა-
რებაში უსწრაფეს ტემპს, ე. წ. სუხდუსტრიალიზაციას, რომელსაც
რუსეთი ხელ რამდენიმე წელში უნდა გამოეყვანა მსოფლიოში
ერთერთ პირველ ადგილზე. ბუხარინი პირიქით, — ამ საქმეში ნაჩ-
ქარვობა და იერიშებს დაუშვებლად თვლიდა. მას შიანდა, რომ
ქვეყნის ინდუსტრიული წიხსულა უნდა წარმართულიყო თანდათან,
მისი კკონომიკური შესაძლებლობის გათვალისწინებით, თანაც მსუ-
ბუქი მრეწველობის უპირატესობით. განსხვავებული აღტერნატივე-
ბის უკან იძალებოდა ხელისუფლებასში პირველობისათვის ბრძოლა.
ამ ბრძოლაში უპირატესობას თანდათან შიადწიეს სტალინმა და
მისმა თანამებრძოლებმა, რომლებმაც ბუხარინის ჯგუფსე დაურდ-
ნობით ჯერ ტროცკი და მისი მიმდევრები ნამოიცილეს, ხოლო შემ-
დეგ ხინოივე კამენევი და ბუხარინ-რიკოვტომსკის ჯგუფებსაც
გამანადგურებელი დარტემა ავეშს.

სტალინური აღტერნატივით ინდუსტრიალიზაცია მთელს ქვეყ-
ნაში მიჩნეული იქნა სოციალიზმის მშენებლობის შიავარ ბერკეტად.
სახალხო მეურნეობის ყველა სფეროსთვის. ინდუსტრიულ განვითა-
რებაში უფრო მაღალი ტემპი ნაკულისხმევი იყო მანქანათმშევე-
ბლობაში (ა ჯგუფი). აქ გამოიყენებოდა მრეწველობაში მთელი
კამიტალდობანდების 78 პროცენტი.

ქვეყნის სწრაფი ინდუსტრიული განვითარების უსრუხველსაყო-
ფად დაიკვედა უმხხვილესი სამრეწველო წარმოებები. შეეობრში
ხელიხედ შედიოდა ახალი მეტალურგიული გიგანტები, ელექტრო-

ნადგურები, მანქანათმშენებელი ქარხნები. ქვეყანა მოიცვა უჩვეულო
წრომითმ უნთუხიაზმმა. მშენებლობის დიდ პათოსზე, ხალხის საო-
ცარ შემართებასა და გამარჯვებებზე წერდნენ წიგნებს, პიესებს,
ხარევეებს შხატერული სიტყვის გამოხენილი ოსტატები. ქვეყანა
გარკვნულად ცხოვრობდა ჭლიდესი გამარჯვებების, იმელების, ენ-
თუხიაზმის ვითარებაში.

მაგრამ ინდუსტრიალიზაციისათვის საჭირო ყულადი სახსრების
ამიტანვა მიმდინარეობდა უპირატესად სოფლის მეურნეობიდან,
რაც მას გამოუწწორებელ ზიანს აყენებდა. ხართო-სახალხო ენთუ-
ხიაზმის უკან თანდათან იზრდებოდა ცხოვრების მატერიალური
დონის დაქვეითება. მუშათა კლასს ძალი აღარ შესწვედა განე-
ხორციელებინა პირველი და მეორე ხუთწლედით გათვალისწინე-
სული გეგმები. უმაღლესი პარტიული ხელმძღვანელობა, სახალხო
ენთუხიაზმი რომ არ შეეხლებინა, რიგ დარგებში გეგმების შეუსრუ-
ლებლობამ მაღაგდა და სასურველს სინამდვილედ ასადებდა. თან-
დათან ეცემოდა მუშათა და მოხამსახურეთა შრომიით განწყობი-
ლება. ინდუსტრიალიზაციამ ხავარაუდევე წარმატებას მიიხვ ვერ მი-
აღწია. მეორე მსოფლიო ომის წინ ეროვნულ შემოსავალში სოფლის
მეურნეობის წელილი კვლავ სჭარბობდა მრეწველობის წილს. საბ-
ჭოთა ქვეყანა ინდუსტრიულ განვითარებაში ვერ დაეწია დაწინაურ-
ებულ კამიტალისტურ ქვეყნებს. არა მარტო სოფლის მეურნეობაში,
არამედ მრეწველობაშიც უპირატესობა კვლავ ხელით შრომას ენი-
გებოდა.

ინდუსტრიალიზაციის კურსს, ხუთწლიანი გეგმების მასშტაბებს
საქართველოში ბევრი ფხიხელი სამეურნეო და პარტიული მუშაკი
ხინქარეკად და გადაამტეტებულად თვლიდა. საქართველოს იმდროინ-
დელი კკონომიკური დონე მათი აზრით არ ქმნიდა რეალურ ხავუ-
რულს შემოთავაზებული ტემპებისათვის. ინდუსტრიალიზაციის ნა-
სქარევი კურსის წინააღმდეგ ინტელიგენციის ძველი და ახალი თო-
ბიდან გაბედული ბრძოლა წამოიწიეს. ს დეედარიანი, მაგალითად
საქართველოსათვის საჭიროდ თვლიდა გეგმის პროპორციების შე-
ცვლას მსუბუქი მრეწველობის სახარეებლად. მისი აზრით საქართ-
ველო ვერ გახდებოდა დე არც უნდა გამხდარიყო ინდუსტრიული
ქვეყანა. ქართველი ტექნიკური ინტელიგენციის თვალსაზრისით წარ-
მომადგენელი, ზაპესის მშენებელი ბესარიონ ჭიჭინაძე ასაბუთებდა,
რომ საქართველოსათვის უახრობა იყო კურსის აღება მეტალურგია-
სა და ქვანახშირის მრეწველობის განვითარებაზე. „შიძმე ინდუსტ-
რიაზე უახლოეს პერიოდისათვის იმედის დამეარება შეუძლებელია.
ეს წავგიყვანდა განვითარების არაბუნებრივი გზით და შეტად მიი-

მე კონსოციურ შედეგს მოგვცემდა... საქართველოს სახალხო მუკ-
ნეობის პირველი სამრევლო ნაბიჯები უნდა შეეხოს ტყეს, აბრე-
შუმს, მეტადს, სამთო ქიმიურსა და ელექტრო — ქიმიურ დარგებს
და განსაკუთრებით, თეთრ ნახშირს" — წერდა იგი.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მაშინდელ-
ლი ხელმძღვანელობა ოდნავადაც არ უწევდა ანგარიშს ქართველი
ტექნიკური ინტელიგენციის თვალსაზრისს. მას რუსული კბლკის
მიხედვით გუბი აღებული ჰქონდა იმაზე, რომ საქართველო აგრარულ-
ლი რესპუბლიკიდან სწრაფად ვარდაექმნა ინდუსტრიულ — აგრა-
რულ რესპუბლიკად. საქ. კომპარტიის ცკკას მდივანი მ. კახიანი
საწინააღმდეგო მოსაზრებებს ნათლავდა „შემარჯვენე ოპორტუნის-
ტული იდეოლოგიის" გამოვლინებად და მის ავტორებს შკაცრად
აფრთხილებდა, რომ პარტია მათგან აღარ მოითმენდა სოციალიზმის
ინტერესებისადმი მტრულ განწყობილებას.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობაში თან-
დათან ძლიერდებოდა დოგმატიზმი, კრემლის გადაწყვეტილებები-
სადმი უსიტყვო მორჩილება და მიახებლობა, რაც 30-იანი წლე-
ბის დამდგვიდან ლ. ბერიამ ამოგეამდე აიყვანა. მოსკოვის კურსის
მიმართ უოველგვარი კრიტიკული აზრი საკავშირო პარტიულ ურთ-
ლობათა თარგების მიხედვით ინათლებოდა ხან „ტროცკიზმად",
ხან „ახალ ოპოზიციად", ხან „მუშათა ოპოზიციად", ხან „დემოკრა-
ტიულ ცენტრალიზმად" ისე, როგორც ეს ხდებოდა საკავშირო პარ-
ტიულ ურთილობებზე დაუწყებლად არ მისცემია „ნაციონალ-ულონის-
ტო" ადრინდელი შეცოდებანიც და ეროვნული თვალსაზრისის
შკრთალ გახლეჩებასაც კი ეძლეოდა ნაციონალიზმის რევილიკების
აღორძინების კვალიფიკაცია.

საქართველოს მაინცდამაინც არ შეხებია ინდუსტრიალიზაციის
გიგანტომანია 20—30-იან წლებში, თუმცა განუწყვეტლად იზრდუ-
ბოდა კაპიტალური დაბანდებანი ქვეყნის ინდუსტრიული განვითა-
რებისათვის. შავალითად, 1926—30 წლებში მრეწველობაში კაპიტა-
ლურ დაბანდებათა მოცულობა ექვსჯერ გაიზარდა. 1927 წ. ამუშავდა
„საქების" პიდროულექტროსადგური, 1934 წელს რიონქები. მცო-
რეზოცულობის ელექტროსადგურები აიგო აბასთუმანში, ონში, აჭა-
რანში, შოში, ჩათახში და სხვაგან. 1929 წელს დაიწყო ტყვარჩელის
ქვანახშირის საბადოთა ექსპლუატაცია. 1930 წ. ამქებდა ბარიტის
ქარხანა ქუთაისში, დაიწყო გუმბრინის თიხის საბადოების, ან-
დეხიტის, ლითონგრაფიული ქვის და სხვა წიაღისეულის დამუშავება.
განხორციელდა თბილისის მანქანათმშენებელი ქარხნის რეკონ-
სტრუქცია, ამუშავდა თბილისის ლითონის კონსტრუქციების ქარ-
262

ხან, მაულ-კაბოლის ფაბრიკა. ონურგეთში, ხონში, სამტრედიანში,
კუთასში აიგო აბრეშუმის ძაფსახვევი ფაბრიკები, განხორციელდა
თბილისის და ბათუმის ტყავის ქარხნების რეკონსტრუქცია, საქარ-
ველოს მანრკმში ამუშავდა სამკერვალო, თამბაქოს, ჩაის ფაბრიკე-
1928 წელს გაუქმდა ჭიათურის მანგანუმზე საკონცესიო ხელ-
კრულება. მანგანუმის წარმოება ხელში იღო ცენტრალურმა
ულისუფლებამ, რომელიც ამ უძვირფასესი წიაღისეულის მონოპო-
ლით დიდძალ მოგებას ნახულობდა, თუმცა რესპუბლიკის ამ მოგე-
ბიდან თითქმის არაფერი რსებოდა.

საქართველოს ინდუსტრიული განვითარება, რა თქმა უნდა, სა-
თითო დონისამება იყო, მაგრამ ამ მხრივაც, პირველყოფისა, განა-
ვლისწინებელი იყო ეროვნული სპეციფიკა, მისი ტრადიციები
მრტიული პრობლემადს აიცილილი, კონსტრუქციული შემოქმედებითი
ინტელიგენციის ღონებზე „მის სიმინდის რესპუბლიკა" ქვეყნისა-
ბის დაძლეული ჩანდა. ტრადიციით, ბუნების მიერ მომადლე-
ული შრავალფეროვნებათ საქართველოს გაცილებით მეტ პერსპე-
ტივები ჰქონდა სოფლის მეურნეობაში და ინდუსტრიის პრო-
დლიც ამ დაბიშულებით უნდა მოხახულიყო.

ინდუსტრიალიზაციის სწრაფმა ტემპმა კი სოფელს გამოეწოჩე-
ყილი ზიანი მიადება. დაიწყო სოფლიდის შუშა ხელის მასობრივი
ღრღლე ფაბრიკა-ქარხნებში. მოაურობა თვითონ მიმართავდა სოფ-
ლებში შუშა — ხელის მობილიზაციას. ამის გამო სოფლები თანდა-
თან ცარიელდებოდა. სისტემატურ ხელოვნურ შიგრაციებს შო-
საბლეობის მხრივ თან ახლდა დემოგრაფიული ბალანსის რღვევა,
სოფლების შემუხზერება. ეს კონსოციური ჩამორჩენის, სოფლის
სქურნეობის დეკრადაციის საშიშროებას ქმნიდა.

ინდუსტრიალიზაციის სწრაფმა კურსმა შეაპირობა კვალიფიცი-
ური კადრებისადმი დიდა მოთხოვნილება. ამის გამო იზრდებოდა
ქვეყნულიურად უძალესი ტექნიკური და საბუნებისმეტყველო
სსწავლებლების სტუდენტთა კონტიგენტი. სოფელზე გულანრუე-
ული ახალგაზრდობა დახარბდა დიდალმს, რათა ცხოვრების მომა-
დლი გაეკვალა ქილიქად, მრეწველობაში. კურსდამთავრებულთა
აბანწილება მომდინარეობდა საკავშირო გვემით, ქართველ სპეცი-
ალიტთა საქმთა ნაწილი რუბეითს გიგანტურ წარმოებებში იგზავ-
ნებოდა და საერთოდ წყდებოდა შობილიურ ქვეყანის კადრების
საქმში რაოდენობის გამოდევნებამ შეაპირობა აგრეთვე სწავლე-
ვის ხარისხის დეკალვაცია.

ამრიგად, ამ დეკორმაციებს, რომელიც ქვეყნის კონსოციკ სა-
სოფლიოდ ნიხადღე მიიყვანეს, მისი პროგრესის პრინციპები შერ-

წევებს და გააპრუდეს, სათავე დაედო ინდუსტრიალიზაციის დრო-
იდან ეს დეფორმაცია კიდევ უფრო გაღრმავდა საყოველთაო კოლექ-
ტივიზაციის ვითარებაში.

3. საყოველთაო კოლექტივიზაცია. 30-70-იანი წლების საბჭოურ
ლიტერატურაში კოლექტივიზაცია შეფასებულია „თეთრ რევოლუ-
ციად“, ე. ი. უსისხლო გადატრიალებად ხეიოდან, რომელმაც ქვე-
ყანას თითქოს სიკვთე და ბედნიერება მოუტანა სინამდვილეში
ეს „თეთრი რევოლუცია“ აგრარულ რუსეთში წარმოადგენდა უმძიმეს
დრამას, რასაც წელში გასტეხა იგი და მძიმე, ჯერ კიდევ გამო-
ცხადი კრიზისის წინაშე დააყენა.

გლეხურ რუსეთში მართლაც იყო იმის აუცილებლობა, რომ
ნაძირჩენილ სოფლის მეურნეობაში განხორციელებულიყო ტექნი-
კური რეკონსტრუქცია. მისი ხაერთო კულტურა ამდლებულიყო ისე,
რომ გლეხს თავისი შრომისხაყოფიერებითა და ცხოვრების დონით
კაპიტალისტური ფერმერის დონემდე მიეღწია. ამ მიმართულებით
გზებს სხახვდა კოოპერაციული მოძრაობის გაშლა. სოფლის მეურ-
ნეობის მთლიანი კოლექტივიზაცია კი, ასე როგორც მრეწველობის
ინდუსტრიალიზაცია, რაც კომუნისტური პარტიის გეგურალური
ხაზი ვახდა, ამ მიხანდასახულობას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ
უზარუნველყოფდა.

კოლექტივიზაციის კურსი აიღო კომუნისტური პარტიის XV ყო-
ლობამ (1927 წლის 2-19 დეკემბერი), რომელმაც წერილგლეხურ
მეურნეობებს მოუწოდა მსხვილ კოლექტიურ მეურნეობებად გაერთი-
ანებისაკენ. მთავრობა კოლმეურნეობებს აღუთქვამდა ფართო დახმარებას
ტექნიკის მხრივ, ამასთან ხელდაფედა კულაქურ მეურნეობათა
განვითარებას, ნუბაყოფლობითობა მალე ადმინისტრირებაში გადაი-
სარდა. რკმ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე კურსი აღებულ
იქნა მთლიან კოლექტივიზაციასე და იგი იქცა სემოდან თავებმო-
ხეველ დირექტიულ მოძრაობად დაიწყო გლეხურ მეურნეობათა
იძულებით შერევა კოლმეურნეობებში. თუ 1930 წლის იანვარში
კოლექტიურ მეურნეობებში გლეხურ მეურნეობათა 20 პროცენტით
ყო, მარტში მან 50 პროცენტს გადააჭარბა. მთავრობის დირექ-
ტივებს ადგილობრივი ენთუზიასტებაც შეუხვედრი გაემტობდა
პანუზობდნენ. ადგილზე იშვა ლოზუნგი: „იხივ არ შევა კოლმე-
ურნეობაში, იგი ხაბჭოთა ბელისუფლები მტერი“. საკოლმეურნეო
მოძრაობა გადაიქცა აშკარა ძალადობად, რასაც გლეხობა პრო-
ტესტით, სოფეკურ მასობრივი გამოსვლებით უპასუხებდა. მთლიანი
კოლექტივიზაციის განხორციელებას ვითარებაში დაუნდობელი
იერიშები მიჰქონდათ გლეხების შეძლებულ და ხამუალო მეურნე-

გაბზე, სამოქალაქო ომისა და „სამხედრო კომუნისმის“ შეთოდე-
ლი მომდინარეობდა პურის დამხადება, მოწენრიკებული მეურნეობა-
თა განახლება, კულაკთა ხიაში შეტახილ პირთა შორეული გადა-
სახლება. ე. წ. განკულაკების პერიოდში მილიონ ხახვერზე მეტი
კლმური მეურნეობა განახადდა სოფლად დატრიალებულ დრამას
ხელ დაერთო 1932 წლის მოუსაფლიანობა და შიმშილობა, რასაც
სოხლებული ქვეყნის ყველაზე მდიდარ რაიონებშიც კი მილიონ-
ობით მსხვერპლი მიჰყვა კომუნისტური პარტიის ცენტრალური
კომიტეტის პირიდად სტალინის სახელზე ქვეყნის ხხედასხვა კუთ-
ხიდან მიდიოდა უთვლავი ხახვირები. ხალხი მოითხოვდა სოფლად
სამსხელ უკანონობათა აღკვეთას პარტიულ და ხაბჭოთა ორგანი-
ზაციებს შოლიოდ 1933 წლის მაისში დაეკხავნათ დირექტივა შე-
კლებული რეპრესიები, მაგრამ გვიანდა იყო.

კოლექტივიზაციის დამამთავრებულ ვეაზე რუსეთის სოფლის
მეურნეობა წელში იყო გაწვეტილი და განწირული ძრავალი წლის
კიდელი მდგომარეობისათვის. ხარალი აუნახლიურებული აღმრ-
ნელი არა მარტო იმითომ, რომ გაწედა მილიონობით შრომელი,
რამელ იმითაც, რომ დაეცა ცოცხლად გადარუნხილია შრომითი
რეკონობა და ენთუზიასში არავითარი ობიექტური მიხეხვებით არ
შეიძლება გამართლდეს ის ძალბობა, რაც მთლიანი კოლექტივი-
ზაციის ორი - მაბი წლის განმავლობაში ხორციელდებოდა. ეს იყო
ტრაგიკული გადატრიალება ქვეყნის მოსახლეობის ძირითადი მხის
ცხოვრებაში.

სტალინურმა ბტიკლებურმა პოლიტიკამ არ იცოდა ეროვნული
სახელები, იგი ერთხანით სიხასტიკით ხორციელდებოდა რუსეთში,
უკრაინასა და ბელორუსიაში, შუა აზიასა და ამიერკავკასიაში.

საკოლმეურნეო მოძრაობა საქართველოში ინტენსიურად ვახად-
და 1929 წლიდან, როცა სახალდაწეებული იყო ბრძოლა პირველი
უფრლიისი გეგმის განსახორციელებლად. ამ ხაკითხზე მიღებული
დადგენილებანი უურადლებას ამხვილებდნენ იმაზე, რომ ფართო
გზა მიხეწეოდა ინტენსიურ მეურნეობათა განვითარებას, გლეხთა
გზით მსხვების გაერთიანებას კოლექტიურ მეურნეობებში, ხახო-
ლო სამეურნეო ტექნიკით სოფლის უზრუნველყოფას, მელიორა-
ციას და სხვ. 1930 წლისათვის კოლმეურნეობებში გაერთიანებული
იყო გლეხური ოჯახების დაახლოებით 38 პროცენტი. საქართველოში
კოლმეურნეობა ბელმძღვანელობამ ხეიოდან აღებული კურსის ვითარე-
ობაში სავკარისად არ ჩათვალა საკოლმეურნეო მშენებლობის ტემპები
და გეზი აიღო მის დასქარებაზე ამ დროიდან გაბატონდა იმინი-
ტირების მეთოდი და საკოლმეურნეო მოძრაობის ქვეშოდან და-

წევრული ინციტივა ჩაახშო საყოველთაო კოლექტივიზაციას, პრძახებდა და განკარგულებდა. სოფლად მივლინებულ პარტიულ და სამკურნეო ხელმძღვანელებს, ადგილობრივი ვითარების ახგარისგაუწველად, ყველა ერთბაშად შეჰყავდათ კოლექტიურ მეურნეობებში, იძულებით აერთიანებდნენ მათ უმრავ-მობრავ კონებას, საქათმეებსაც კი. თავითრებურად ადგენდნენ კლასობრივ, მტერთა-კულაკთა სიებს, რომლებშიც უმრავლეს შემთხვევაში გამრჯე, ოდნე წელკამართული გლეხური ოჯახები შეჰყავდათ და მათ მშობლიური სოფლებიდან ერეკებოდნენ. დასაყვლით საქართველოს მცორებიწია-სობის პირობებში არც თუ ადვილი იყო ვეშმარტი კულაკის მიგნე-ბა, მაგრამ უსაქმურა, სხვისი ნაშრომის დასაყვითრებას მიხეველი სოფლის ნადირალები სწორედ შშრომელ ხალხს უსწორებდნენ ახგარიშს იმ მიზნით, რომ მათ ნაოულარს დაპატრონებოდნენ. ამის გამო საქართველოს სოფლებში მართლაც გაჩაღდა გამრჯე გლეხთა თავდაყვითი ბრძოლა, რაც მთავრობის ორგანოებმა კულაკურ გამოს-ყვლებად მონათლეს და მათ სასტიკად გაუწწორდნენ. სამაზრო და ხარაითნო პარტიული ხელმძღვანელები, თავიანთი პოლიტიკური სიფხიზლის ხაზგასმის მიზნით, განგებ იძულებდნენ სოფლებში შეგ-მნილ ვითარებას და ვაბეროდან წარმოადგენდნენ კოლექტივი-ზაციის წინააღმდეგ კულაკთა „ორგანიზაციულ საბოტაჟს“, როგორც გაქტიურებული კლასობრივი ბრძოლის გამოვლინებას. ამიერკავ-კასიის ფედერაციის სოვი ხელმძღვანელი საქართველოში კულაკურ მეურნეობათა ხვედრით წილს ისე ბერავდა, რომ იგი 5-6 პროცენ-ტამდე აყავდა და საკეშრო საშუალო დონეზე ძაღლა აყვებდა. განწდა ნაშრომები, სადაც კულაკები გლეხურ მეურნეობათა 12 პრო-ცენტამდე იყო აყვანილი, ხოლო მებაღეობა — მებაღეობის სოგ რაიონში 19-20 პროცენტამდე ადწვედა. ეს იყო საბედისწერო ხასიათის შეცდომა. ამ უიდურესობებმა შეაპირობეს მრავალ გლე-ხურ მეურნეობათა სრული განახატება. 1929 წელს შედგენილ საგნი-გებო სიებში შეტანილი იყო 10 050 კულაკური მეურნეობა, რომ-ლებიც მკაცრი რეპრესიებისათვის იყო ვაწწორული. ე. წ. კულაკურ მეურნეობათა რეპრესიების წინააღმდეგ გამოქმეული ყველა საყვე-დური აღქმებოდა მეშარჯვენე ოპორტუნისტულ ვადახრად. საქარ-თველოს კომპარტიის VI ყრილობაზე სოვი დელეგატი საქართლო-ანად აყენებდა საკითხს ახგარიში გეწწიით რესპუბლიკის საყვითიკა-ციისათვის, თავი შეეყავებინათ კარგად ორგანიზებული მეურნეობათა რბუვისაგან და სხე. მაგრამ ყრილობამ თავის ვადაწყვეტილებებში შეაცრად დაგმო პარტიის „გენერალური ხაზის“ მიმართ ყოველგვარი მერყეობა. „მეშარჯვენე ოპორტუნისტული ძლივის“ დანაშაულობანი

საქართველოში კიდევ უფრო გამუქდა მისთვის ნაციონალიზმის არლივის მიწებებით. „ნაციონალიზმი არის მეშარჯვენე ვადახრის ერთ-ერთი გამოხატულება, მისი ერთ-ერთი შტო“ — აღნიშნავდა კლავაზე საქ. კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი კახიანი. საქ. კომპარტიის მაშინდელი „ფიზიკლი“ ხელმძღვანე-ლები რესპუბლიკის პარტიულ ორგანიზაციაში ხვედადნენ „მინაგა-ნი ემიგრაციის“ აღორძინებას და ვაფთრებით ებრძოდნენ მათ მერევე გამოვინილ მენე ვადახრებს — კონდრატეშინას, ბურევა-ლიულ ნაციონალიზმს, ტროცკისმს, მეშარჯვენე მიმდინარეობებს. საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობა 1929 წელს ყველა კონისძიებას მიმართავდა მილიანი კოლექტივიზაციის განხორ-ციელებისათვის, თუმცა 1930 წელს, ცკვა თვითონვე აღიარებდა, რომ ამ მხრივ დაშვევული იყო უბეში შეცდომები. შემოდან მითითებით სხნები რომ ერთგვარად მოშევეულ იქნა, მარტო კახეთის ოლქიდან კულმეურნეობები მიატოვა 50 პროცენტმა. ხოლო საერთოდ საქარ-თველოში კულმეურნეობიდან ვავიდა საშუალოდ 30 პროცენტი. სოფლის კოლექტივიზაციასთან დაკავშირებით მოისპო მსხვილ-ჯეხა საქონელი. აბლა სოფლად ძაღლით, ნეკისტთა მუქარიოთ ათეხვი-სებენ გლეხებს ბამბას, თამბაქოს, წაის, პურს, ხიმინდს და სხვას... გურიიში დატუხალებით და მოქალაქეობის უფლებების ბერით დაე-მუქრნენ შეაბრეშუმე გლეხ ქალებს, თუ ისინი აბრეშუმს არ „დაი-ხვამდნენ“ — ნათქვამია იმ დროის ერთერთ კორესპონდენციაში. გლეხი ქალები უარს ამბობდნენ შეაბრეშუმებობაზე, იმიტომ, რომ მთავრობა ფუთ პარკს იბარებდა 25 მანეთად, მაშინ როცა ერთი წვეი-ლი გლეხური წაღა 40-50 მანეთს ფასობდა. სწორედ ამ წლებში მოხდა ფულის არნახული ვაუფასურება. სასურსათო მადახიები ყველგან დაყარილდა. „არც ფეხსაცმელი, არც ტანსაცმელი, არც საყვალი, საპონიც კი მოისპო იგერ ნ თვეზე მტრია“ — წერს იგივე ავტორი. 1928 წელს დაწყვებულმა სასურსათო კონისმბო 1930-31 წლებში უვიდურეს ზომას მიაღწია. „გლეხს არ შეუძლია თავისუფლად ვაიტანოს ბაზარზე თავისი ნაწარმოები. უყველმბრევე შეუკრეს გზა ბაზრისაკენ; არა თუ პირველი მოთხოვნი-ლების საგნები, არამედ ნიგოზი, თხილი და სხვა მან უნდა დაუთმოს კოპერატივს 25 პროცენტად. ამჟამად სოფლად ვერ კიდევ არ დამ-თავრებული „პურის დამზადების კამპანია“, ართმევენ გლეხებს უკა-ნასწვლ ღვემა-პურს და ამით უნდათ სახელმწიფო მარაგის შექმ-ნა“ — ნათქვამია 1930 წელს ნოემბერში დაწყრილ კორესპონდენცი-ში. შემთადწერილმა კონკრეტულმა სიტუაციამ შეაპირობა 1928

წელს ფართო გამოსვლები აჭარაში, კახეთში, შიდაქვემოში, საერთო გაჭირვებას და მისგან აღძრულ უკმაყოფილებას აჭარაში სერ დაერთო ადგილობრივ კომუნისტთა უბეში უტაქტობა. ისინი სრულიადაც არ უწყვედნენ ანგარიშს რელიგიის ძალას აჭარის მუსლიმურ მოსახლეობაში და შეურაცხყოფილად კვიდებოდნენ მას, — ძალიად კეტავდნენ ჯამბუებს, ჩადრს ხდიდნენ ქალებს, ურჩთ თვითხებურად ერკებოდნენ ციმბირში. 1928 წ. გამოსვლები ბულოს რაიონში დაიწყო იმით, რომ ჯამბუს ხალხებში კომუნისტებმა შეიყვანეს თხა, რომელსაც ჩხვდებდნენ და აყვირებდნენ. შეურაცხყოფილმა მოხუცებმა იარაღს წამოაღეს ხელი და დაურიკნენ კომუნისტებს. ბუხაყუბა გაფართოვდა და აჭარის მოსახლეობა მასობრივ გამოსვლად იქცა. საქმეში ჩაერთა ხელისუფლება, რომელმაც აჭარაში ჯარი შეიყვანა. აჭარლებს არ დაუბდნენ. ისინი მოითხოვდნენ ადგილობრივ ხელისუფალთა თვითნებობის აღაგმვას, ციმბირში გადასახლებულთა უკან დაბრუნებას, გადასახადების გაუქმებას და თავისუფალი გაჭრობის დაშვებას. ბუხაყუბულთაგან 500 კაცი იძულებული გახდა ოსმალეთში გადასულიყო. მოაგრობამ ბუხაყუბა ჩააქრო და სოფლებში კვხვეცია ჩაყენა.

შრომული გლეხობის პარალელურად შეტევა ქართველ ინტელიგენციასზე მიმდინარეობდა. ინტელიგენციასზე ხბალი შეტევის საბაბი გახდა ე. წ. კონდრატოვიშჩინა. 1930 წელს მოსკოვში გაასამარულეს გამომხილი მცენიერ-კოოპონისტები ნ. კონდრატოვი, ა. ჩაიანოვი და სხვები, რომლებიც სამართლიანად იღაშქრებდნენ კოოპშიკაში მოაგრობის უმართებულო კურსის წინააღმდეგ. „კონდრატოვიშჩინა“ საბაბი გახდა შიველ ქვეყანაში „მაგნე ელემენტებისაგან“ ინტელიგენციის გასაწმენდად. კონდრატოვიც და ჩაიანოვის მოხრეთა ძებნა დაიწყო საქართველოს სამეცნიერო დაწესებულებებში. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება მიუთითებდა აქაც „მაგნე პლატფორმის“ არსებობაზე. მიუთითებულნი იყვნენ კიდევ პიროვნებანი (ჭუმბურიძე, გონჩაროვი, სავიცი, აკრობაბი და სხვები), რომლებიც, თითქოს, იმედს ამყარებდნენ ინდუსტრიალიზაციის და კოლექტივიზაციის ნაშლავზე. პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილების განხილვად დაიწყო სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებებში. იერიში განსაკუთრებით მიიტანებ ძველი თაობის ქართველ ინტელიგენციასზე, რომლის „შეგდომას“ ამუქებდნენ მათი ნაციონალისტური მისწრაფებების მხილებით. კონდრატოვიშჩინის კამპანიის საფაღადლო შედეგი აღმოჩნდა ის, რომ საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებს და სამეცნიერო დაწესებულებებს ჩამოაშორეს პრავალი თვალნახინო მცენიერი. მაგალი-

თად, განსახკომის 1931 წლის 28 მაისის ბრძანებით თბილისის უნივერსიტეტს ჩამოაცილეს ივანე ჯავახიშვილი, ანდრია ბენაშვილი, ფილიპე გოციბაიშვილი, გრიგოლ წერეთელი, მიხედო პოლიევეტოვი, ვიორჯი გებტმანი, ვიორჯი გამყრელიძე და სხვა გამოჩენილი მცენიერები.

ნაციონალისტური რეკიდივების აღმოფხვრისათვის ბრძოლაში საპროგრამო შეზღუდვებს ახახაედა უნივერსიტეტის მაშინდელი რექტორის ივ. ეაშვიძის სტატია ეურნ. „მნათობში“, სადაც საბჭოთა ეპოქის მუმიანტარული მცენიერებანი საქართველოში ერთნაირად მონათლული იყო როგორც ანტისაბჭოური და ნაციონალისტური.

ეს წერილი იმ დროს დაიწერა, როცა ხელისუფლებას სათივეში საქართველოში შივიდა ლ. ბერია.

4. ქართული ემიგრანტული მოაგრობის ლეგაციის გაუქმება.

1924 წ. ბუხაყუბის დამარცხების, იხვლისისა და საფრანგეთის მოაგრობათა შიერ საბჭოთა რუსეთის ცნობის შემდეგ, საქართველოს ემიგრანტულ მოაგრობას გაუქარწკლდა დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში კურობის სახელმწიფოთა რეალური დახმარების იმედები. ამიერიდან აქცენტი გადატანილ იქნა ერთა ლიგის დამხმარე საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და სოციალისტურ ინტერნაციონალზე. კურობის სახოგადოებრივი ახრი მართლაც სიმპატურად იყო განწყობილი დემოკრატიული საქართველოს მოაგრობის მოთხოვნათა მიმართ. საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი 1926 წ. დაისვა ამერიკის შეერთებული შტატების სენატშიც, მაგრამ უშედეგოდ. 1933 წელს საბჭოთა რუსეთსა და საფრანგეთს შორის ხელმოწერილ იქნა თავდაუსხმელობის პაქტი. საფრანგეთის დეპუტატთა საკრებულოში ამ პაქტის რატიფიკაციასთან დაკავშირებით საქართველოს საკითხი წამოაყენეს დეპუტატებმა რენოლელმა, მუტიემ და სხვებმა. მაგრამ პარლამენტმა არ დაუჭირა მხარი საბჭოთა რუსეთისადმი საქართველოს პრეტენზიებს და ხათვალა იგი „ნაკლები მნიშვნელობის“ საკითხად, რომელსაც არ შექძლო დეპარტოლეტისა ორი დიდი სახელმწიფოს შეთანხმება. ამ უქტის თიექტური შედეგი იყო 1933 წელს პარიზში საქართველოს ემიგრანტული მოაგრობის ლეგაციის გაუქმება.

1933 წელსვე დაიხვა ერთა ლიგაში საბჭოთა რუსეთის მიღების საკითხი. ამასთან დაკავშირებით ქართველმა ემიგრანტულმა წრეებმა გააქტიურეს ბრძოლა რუსეთის მხრივ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებისათვის. 1934 წლის მაისში ფოლქსტონში (ინგლისი) შეიკრიბა ერთა ლიგის დამხმარე ასოციაციათა საერთა-

შორისო კონგრესი. ქართულმა ასოციაციამ კონგრესს წარუდგინა მოხსენება საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შესახებ. კონგრესში მონაწილეობდა ქართველთა დელეგაცია ვ. ჯავახიშვილის, გ. ჯვანაშვილის და ა. გუგუშვილის შემადგენლობით. დელეგაციამ კონგრესს დაუხაბუნა, რომ რუსეთის შესვლა ერთა ლიგაში წარმოადგენდა საუკეთესო შემთხვევას საქართველოს საკითხის გადაწყვეტისათვის.

კონგრესმა თავის რეზოლუციაში დაადგინა საქართველოს უფლება დამოუკიდებლობის აღსადგენად და ერთა ლიგას მოაგონა ის რეზოლუციები, რომლებიც 1922 და 1924 წლებში ექნა მიღებული საქართველოს დამოუკიდებლობის სასარკებლოდ, საქართველოს მომავლის მოსაწესრიგებლად „შვიდობიან და ხაერთაშორისო სამართლის შესაფერი საშუალებებით“.

ერთა ლიგაში რუსეთის მიღების საკითხთან დაკავშირებით 1934 წ. 1 სექტემბრის საზოგადო კრების ვახსნის წინ შევიცარიის ქალაქ ლოკარნოში მოწვეულ ექნა შვიდობიანობის საზოგადოებათა ხაერთაშორისო კონგრესი. ამ შემთხვევით ისარგებლა ქართველმა ემიგრანტულმა ასოციაციამ და კონგრესს წარუდგინა შემორანდუმი, რომელშიაც კვლავ იყო აღმრული საკითხი, რათა ერთა ლიგას რუსეთისათვის დაეხსრებინა საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენა. კონგრესმა მიიღო რეზოლუცია, რომელიც ერთა ლიგას მოაგონებდა თავის აღრინდელ გადაწყვეტილებებს საქართველოს დამოუკიდებლობის შესახებ. ფრიად საუკუნისხშია აღრეხი, რომლითაც კონგრესმა მიმართა ერთა ლიგას. აქ ნათქვამია:

ვიღებთ რა მხედველობაში: 1. 1918 წლის 26 მაისს საქართველომ გამოაცხადა თავისი დამოუკიდებლობა და ეს აქტი ერთხმად იყო დადასტურებული საყოველთაო ხმის მიცემით არმეული დამუშენებული კრების მიერ.

2. 1920 წ. 7 მაისს კანონიერად დაღებულ ხელშეკრულების თანახმად საბჭოთა რუსეთმა ყოველ პირობის გარეშე იცნო საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი და თავის ნებით უარი სთქვა ყველა იმ უფლებაზე, რომელიც რუსეთს აღრე შეიძნა ქართველ ერსე და ტერიტორიაზე.

3. საქართველოს დამოუკიდებლობა იურიდიულად იცნო 1921 წლის 27 იანვარს ერთა ლიგაში შემაჯალმა ყველა სახელმწიფომ და აგრეთვე მრავალმა სხვა მთავრობამ.

4. ერთა ლიგის საზოგადო კრებამ ორჯერ. — 1922 წ. 22 სექტემბერს და 1924 წ. 24 სექტემბერს, — გამოიტახა რეზოლუციები

საქართველოში საოკუპაციო რეჟიმის დაგმობის და მისი სუვერენიტეტის აღდგენის შესახებ.

შვიდობის 30-ე მსოფლიო კონგრესის წევრი, ქვემოთ ხელის მოწერილი თავიანთ თანაგრძობას უცხადებენ ქართველ ხალხს და უწეღს გამოსთქვამენ, რომ საბჭოთა კავშირის ლიგაში შესვლას, მიუღე ხანაში მოხვეება ქართველი ერისათვის დამოუკიდებლობის დიბრუნება“.

ერთა ლიგის VI კომისიის 17 სექტემბრის სხდომაზე ბევრი სახელმწიფოს წარმომადგენელი გამოვიდა საბჭოთა რუსეთის მიერ 1921 წ. თებერვალში საქართველოს ოკუპაციის ვაკიცხვით. ერთა ლიგის ზოგი წევრი წინ აღუდგა საბჭოთა რუსეთის მიღებას ერთა ლიგაში იმ მოტივით, რომ რუსული კომუნისტი ხაერთაშორისო სამართლიანობას უპირისპირდებოდა. ამ მხრეე შთამბეჭდავი იყო შევიცარიის წარმომადგენლის მოტას, პოლანდიის წარმომადგენლის დე-გრევის გამოსვლები. მაგრამ უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა ერთა ლიგაში რუსეთის მიღებას იმ მოტივით, რომ „160 მილიონი ხალხი გამოთიშული არ დარჩენილიყო“.

გადაწყდა რუსეთის ერთა ლიგაში მიღება, მაგრამ მთელი საკრებულო ტაშის ცეხითა და ფეხზე დგომით შეხვდა მოტას საბოლოო განცხადებას იმის შესახებ, რომ „ერთა ლიგაში რუსეთის მიღებით საქართველოს საკითხი არ მოხსნილა ხაერთაშორისო ასპარეზიდან, ის მხოლოდ გადადებულია“.

ამრიგად, კროსამ და ამერიკამ თავახიანი მობოდიშებით საქართველოს საკითხზე ხელი დაიბახეს და იგი ბედის ანახარა დატოვეს, რაც მათთვისაც საზიანო იყო.

5. პირველი და მეორე ხუთწლები. პირველი ხუთწლიანი ვაკმა საქართველოში მაშინდელი სტატისტიკური მონაცემებით 4 წელსა და სამ თვეში შესრულდა. ეს მონაცემები შელამასებული და გადაჭირებული იყო. სინამდვილეში საქართველოში, ისე როგორც საბჭოთა ქვეყანაში საერთოდ, მთელ რიგ დარგებში ვაკმა ხაერდა, რასაც ოფიციალური სტატისტიკური დაწესებულებანი ხალხს უმაღლდნენ.

რიგ დარგებში ხაერდნების მიუხედავთ რესპუბლიკაში მოპოვებული წარმატებანი რაოდენობის მხრეე მაინც თვალსაჩინო იყო. ეშენდა რიგი მსხვილი სამრეწველო საწარმო, რკონსტრუირებული ექნა ბედი, ჩამორჩენილ ტექნიკაზე დაფუძნებული წარმოებანი, განსაკუთრებული ზრდა განიცადა მანქანათმშენებლობამ, ენერგეტიკამ. ხუთწლების შუოთხე წელს ელექტროენერჯის გამოომუშავება რესპუბლიკაში 119,7 მილიონ კილოვატს აღემატებოდა.

ინდუსტრიულმა წინსვლამ შეაპირობა სოფლის მეურნეობის აღჭურვა მანქანებითა და იარაღებით. გაიზარდა სათესი ფართობი, გახვიითარების გზა გაეხსნა ტექნიკურ კულტურებს, განსაკუთრებით ნაიხა და ციტრუსების მეურნეობას. 1933 წლისათვის ნაიხა კულტურას 31 ათასი ჰექტარი ეკავა. მაგრამ რესპუბლიკის ინდუსტრიულად სწრაფი ვარდაქმნის ამ ტენდენციას თავიდანვე დაჰყვა მანკიერებაში, რაც შეძლო პერიოდში უფრო და უფრო ძლიერად იჩენდა თავს. პაიპარად აკებული საწარმოები უშვებდნენ დაბალი ხარისხის პროდუქციას, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის დონეც დაბალი იყო ტრაქტორები და კომბაინები ცუდი ხარისხისა და სათადარიგო ნაწილების უკმარობის ვითარებაში შეუძობრდნენ მალე გამოდიოდა და ჯარითი ხდებოდა. ხახნა-ნათები ფართობების ზრდა მიმდინარეობდა ტყეების უღუო განეხვის ხარჯზე, ჩაის კულტურისადმი შეუხლუდავად გამოდევნებამ რესპუბლიკას საბოლოო ჯამში მიაყენა გამოუხწორებელი ხიანი არა მარტო ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ მასახლეობის ჯანმრთელობის შრიცაც.

1933 წლიდან ქვეყანა შეუდგა მეორე ხუთწლიანი გეგმის შესრულებას. სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში მეორე ხუთწლეულის დონის მიღება იყო ტყეადი და მასშტაბური იყო, გაყიდვებული ოფიციალური მოსაცემებით ისიც თითქმის შეზრულდა „ვადაზე ადრე და ვადაჭარბებით“.

ხუთწლეულის მანძილზე ამუშავდა ათობით ახალი ქანხანა და ფაბრიკა თბილისში, ქუთაისში, სოხუმში, ბათუმში. ერთერთი მსხვილი წარმოება, რომელიც შეემატა თბილისს, იყო დახვითშენებული ქარხანა აფგო დიდი და მცირე მასშტაბის ახალი ელექტროსადგურები, გაიზარდა მანგანუმის ქვანახშირის ამოღება. რესპუბლიკას მიეცა ინდუსტრიული იერი, რითაც განსაკუთრებით იწონებდნენ თავს იმდროინდელი ხელმძღვანელები.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის წარმატებები შედამახებულ ციურებში მართლაც თვალსაჩინოდ გამოიყურებოდა. სოფელს ემატებოდა ტექნიკა. 1936 წელი მრეწველობის დარგებშიც წარმატებით აღინიშნება. ამუშავდა ჩაის მოწყობილობათა ქარხანა ბათუმში, ენჯურის ქალაქის კომბინატი, თბილისის აუტოსარემონტო ქარხანა, ქუთაისის შუმის ქარხანა, 7 ახალი ჩაის ფაბრიკა და სხვ.

პირველი და მეორე ხუთწლიანი გეგმების განხორციელებისათვის ბრძოლის მთელი პერიოდი უჩვეულო ერთუხიანობით ხასიათდებოდა. ხალხი იტანდა მატერიალურ ხელშეწყობას და შთაგონებულ იმით, რომ ზეადინდელი დღე უკეთეს ცხოვრებას მოიტანდა, შრომობდა თავდადებით, ენერჯის დამაბებით, ხალხს სჯეროდა, რომ

მათი იტანდა წინ, სოციალიზმისაკენ. ამ ცრუ რწმენის განმტკიცებისაკენ იყო მიმართული აგიტაციისა და პროპაგანდის ყველა საშუალება. ბრმა ერთუხიანობის ვითარებაში უმრავლესობამ იწამა, რომ სოციალისტური წინსვლის საერთო-სახალხო საქმეს ჰყავდა დაუძინებელი მტრები, რომლებიც კაპიტალისტურ სამყაროსთან კავშირში მირს უთხრიდნენ ქვეყნის ძლიერებას. ასეთი მტრების წინააღმდეგ პარტიის ანგარიშსწორება კანონზომიერად იქნა მიჩნეული. პირველი და მეორე ხუთწლეულების განმავლობაში კომუნისტთა თანხმობით იბადებოდა შრომითი წარმატებების ახალ-ახალი სახეობანი, ვალიობდებოდნენ დაძველები ბრივადები. ნოვატორები მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში იმდროინდელი მოდური ტერმინით რომ ვახმაროთ, ახდენდნენ „შრომით ხახწაულებს“. 1935 წლიდან მოვლს ქვეყანაში განაღდა სტაბილური მოძრაობა, რაც ძველი ტექნიკური ნორმების მსხვერჯისაკენ იყო მიმართული. სტაბილულები სობრავლდნენ მთელს საბჭოთა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოში.

ერთი ხიტვეით, ქვეყანა განმსჭვალული იყო უჩვეულო ბრმა ერთუხიანობით, იმის ღრმა რწმენით, რომ თვითვე იცხოვრებდა იმ ბედნიერ სოციალისტურ საზოგადოებაში, რომელსაც ასეთი გაჭირვებით ამუშავებდა.

მთელი ძალისხმევით მიმდინარეობდა ახალგაზრდობის პოლიტიზაცია. ოფიციალური იდეოლოგიისადმი ფანატიკური ერთუღებობის დანერგვა იწყებოდა სასკოლო ასაკიდან. ამ საქმეს ემსახურებოდნენ პიონერული და კომკავშირული ორგანიზაციები. ახალგაზრდობის ამოუწურავი ენერჯია მართლაც სასწაულებს ახდენდა შრომითს ფრონტზე, მაგრამ მისი სულიერი სამყარო თანდათან დაზრბდებოდა და დოგმატიზმის პრინციპებით იმსჭვალებოდა.

ყველა დაუჭკებელი აღამიანი „ხალხის მტრად“ იყო შერაცხული ცხადტირებული მასა მაშინ ვერ ვრძნობდა როგორი გაბრულებით წარიმართა ცხოვრება, როგორ ცვლიდა დემოკრატიზმს პარტიის დამპიროვნების დიქტატურა, როგორ განხორციელდა პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობის ხალხისაგან გაუცხოება, დაეცა პოლიტიკური კულტურა, როგორ განიცდიდნენ გაუფასურებას მარადიული ღირებულებანი და, სიერთოდ, როგორ მახინჯდებოდა მორალურად მთელი საზოგადოებრიობა.

პირველმა და მეორე ხუთწლეულებმა მართლაც შეაძირობეს საქართველოს ეკონომიკური წინსვლა. ქვეყანამ 30-იან წლებში ჭეშმარიტად იცვალა სახე. გაიზარდა თბილისის მოსახლეობა; აღმოცენდნენ ახალი ქალაქები: სახალხო განათლების, კულტურის, ჯანმრ-

თელოზის, სპორტის დარგებში მოქოვებულ იქნა წარმატებანი. მაგრამ წარმატებათა გვერდით თანდათან დრმად იკადებდა ფეხს ხოსტემისათვის თანდაყოლილი ნეკიტიური ნიშან-თვისებები, რომელთაც სამომავლო ცხოვრების გაუარესებისათვის არსებითი მნიშვნელობა უნიჭებოდა. ჯერ ერთი, საქართველოს ინდუსტრიული წინსვლის იმდროინდელი პროფილი, ტემპები, განლაგება იმგვარად იყო დაგეგმილი, რომ საბოლოოდ უთხრიდა მირს საქართველოს კონომიკურ დამოკიდებლობას და მას საბჭოთა ქვეყნის ერთიან ინდუსტრიულ ქებაში ითრვდა. ინდუსტრიული გარდაქმნის შედეგად გახრდილი პროფილი შემოსხავალი სარულიადაც არ უოფილა გამახრული ავგილომბრე მოთხოვნათა დაქაყოფილებისათვის და ისიც მკაცრ ცენტრალიზაციას ვეკვდებარებოდა. საბჭოური ინტერნაციონალიზმის აბრით უარულად მიმდინარეობდა რესპუბლიკის ეკონომიკური ექსპლუატაცია. ხალხის დაუყოთხავად, ხშირად მისი ინტერესების საპირისპიროდ ხორციელდებოდა სამეურნეო დაგეგმვა და წამყვანი პროფილების არჩევა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში.

ინდუსტრიულ განვითარების კვალდაკვალ უარესდებოდა ეკოლოგიური სიტუაცია. ხადგურდებოდა ტყეები, იზრდებოდა ხდეის, ტბებისა და მდინარეების დბინძურება, საქართველოს უნიკალურ ბუნებას ექმნებოდა სერიოზული საშიშროება, ცარილდებოდნენ სოფლები, ფერხდებოდა ქართული მონახლეობის ბუნებრივი ზრდა.

6. კულტურული რევოლუცია. კომუნისტური იდეოლოგია სოციალისმის იშქების მთავარ პირობად ინდუსტრიალიზაციასა და კოლექტივიზაციასთან ერთად თვლიდა კულტურულ რევოლუციას. კულტურული რევოლუცია გულსხმობდა ვოფილი რუსეთის იმპერიის ხალხთა გამოყვანას საჯუნებრივი საშორჩენილობიდან, მის გადაქცევას წერა-კითხვის საყოველთაოდმოდნეობის ქვეყნად, საბჭოთა ინტელიგენციის ნამოყალიბებას. ისეთი დაბალგანვითარებული ქვეყნისათვის, როგორც მეფის რუსეთი იყო, ეს დონისძიებები მოასწავებდნენ ძორფესვიან გარდაქმნებს და მათ რევოლუციური მნიშვნელობა უნიჭებოდათ.

მაგრამ კულტურულ რევოლუციის თავიდანვე დაქვეა სისტემისათვის საერთოდ დამახასიათებელი მახკიერებანი. პარტიამ კულტურული რევოლუციის მთავარი დანიშნულება დოიყანა მისი იდეოლოგიისადმი ყველა საბჭოთა ადამიანის მონურ ერთგულებამდე წარმართა იგი პიროვნებაში ინდივიდუალობის გაქრობის, სუმიანიზმის საერთო პრინციპებისადმი გულგრილობის, ეროვნული ცნობი-

ობის ნახშობის, კლასობრივი და პარტიული შეურიგებლობის გადაიყების სულისკვეთებით. ამ ამოცინას ქმნაზრებოდნენ სამუალო და უმაღლესი სასწავლებლების, კულტურულ-საგანმანათლელო კრების, ბეჭდვითი სიტყვის საშუალებანი. კულტურის დაწესებულებათა ქსელის რაოდენობრივი ზრდა მართლაც შთამბეჭდვით იყო, მაგრამ მისი თვისობრივი შარე ქვეყნობრივ კულტურულ დირექტულებათა დევილვაციის ემსახურებოდა.

საქართველოში, ისე როგორც ყველა რესპუბლიკაში, კულტურის ფონტზე განხორციელდა დაკვრითი დონისძიებანი. სწრაფად იზრდებოდა საშუალო და უმაღლესი სასწავლებლების რაოდენობა. 1940—1941 წლისათვის საქართველოს მქონდა 4933 სკოლა და 19 უმაღლესი სასწავლებელი. ეს უართო სასწავლო ქსელი არ იყო უზრუნველყოფილი მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით, მაღალკვალიფიკაციური აღმზრდვლებით. საშუალო და უმაღლესი განათლების სფეროში მთელი აქცენტო გადაიტანილი იყო რაოდენობრივ მანყენებლებზე გამოიშვებულ სპეციალისტთა დიდი უმრავლესობა კი არ შეეყვრებოდა მიიჭებულ კვალიფიკაციას და საერთოდ დიდად ნაშორხებოდა იმდროინდელ მსოფლიო დონეს. ე. წ. „კულტურული რევოლუციის“ ხანაში დადებითი დონისძიებანი განხორციელდა წერა-კითხვის უკოდინარობის დევილვაციის მიმართულებით, მაგრამ უდროვო და შეუქმადებელი იყო საყოველთაო საყალდებულო საშუალო განათლებისადმი გამოდევნება. დადებითი დონისძიებანი ხორციელდებოდა შემოქმედებით ფონტზე. მაგრამ სწორედ ამ დროიდან შემოქმედებით ინტელიგენციას, ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეთ, უკიდურესობამდე შევხლდათ ინდივიდუალური ასროვნების შესაძლებლობანი და კულტურის ყველა დარგი დაუმორჩილდა ე. წ. „სოციალისტური რეალისმის“ კატეხიზმის, რომელიც კულტურის დირექტულებად აღიარებდა მხოლოდ იმას, რაც კომუნისტური პარტიის დირექტორულ პრინციპებს ემორჩილებოდა.

7. „გამარჯვებული სოციალისმის“ კონსტიტუცია. მეორე ხუთწლეულის პოლო ეტაპი კომუნისტურმა პარტიამ აღიარა სოციალისმის გამარჯვებად მთელ საბჭოთა ქვეყანაში. იგი თვლიდა, რომ განხორციელდა მტრული ბურჟუაზიული კლასების დევილვაცია და საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა წარმოდგა ახალ პლანში: მუშათა და ვლქება კლასები და მათი წრიდან გამოსული სოციალისტური ინტელიგენცია აღიარებულ იქნა, რომ სხრ კავშირი მუშებისა და ვლქების სახელმწიფოთ, რომლის პოლიტიკურ საფუძველს წარმოადგენს საბჭოები. კონომიკურ საფუძველს—წარმოების საშუალებებზე სოციალისტური საყიორება ქვეყნის სოციალურ-

ევროპული კონსტიტუციური განხორციელებული მარჯვენაში გა-
დაზღვევის პარტიის ახალი უნდა ანახულიყო ძირითად კანონში.
საბჭოთა გახდა საბჭოთა ქვეყანაში ახალი კონსტიტუციის შექმნა.
1935 წ. ივნისში გამოქვეყნდა ახალი კონსტიტუციის პროექტი
„საყოველთაო ხალხთა განხილვისათვის“ 1936 წ. ნოემბერში
მოსკოვში შეიკრიბა სსრკ საბჭოების VIII საგანგებო კრილობა,
რომელიც მოისმინა ა. სტალინის მოხსენება ახალი კონსტიტუციის
შესახებ. 5 დეკემბერს ძალაში შევიდა ახალი კონსტიტუცია. იგი
გარკვეულად მართლაც ტოვებდა დემოკრატიული კონსტიტუციის
შთაბეჭდილებას, მაგრამ ამ კონსტიტუციის მიღება მთელ საბჭოთა
ქვეყანაში კომუნისტური პარტიის უმკაცრესი დიქტატურა ხორ-
ციელდებოდა.

სსრკ კავშირის VIII საგანგებო კრილობამ გააუქმა ამიერკავ-
კასიის ფედერაციული რესპუბლიკა. საქართველო, სომხეთი და
აზერბაიჯანი, რომლებიც 1922 წლიდან ერთ ფედერაციულ რესპუ-
ბლიკად იყვნენ გაერთიანებულნი, ახალი კონსტიტუციით სსრ
კავშირის შემადგენლობაში შევიდნენ უშუალოდ, როგორც მოკავ-
შირე რესპუბლიკები.

სსრ კავშირის ახალი კონსტიტუციის შეებაამისად მასში შე-
მაჯალ ყველა მოკავშირე რესპუბლიკას უნდა შეემუშავებინა ახალი
კონსტიტუცია, სრულიად საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრუ-
ლებელმა კომიტეტმა 1936 წ. 25 ივნისს შექმნა საკონსტიტუციო
კომისია. გამოქვეყნდა საქართველოს ახალი კონსტიტუციის პრო-
ექტი, რომელიც განიხილი და დაამტკიცა საქართველოს საბჭოების
VIII საგანგებო კრილობამ 1937 წლის 13 მარტს. 1937 წლის 1
ივლისის აფხაზეთის საბჭოების VIII კრილობამ დაამტკიცა აფხა-
ზეთის ახალი კონსტიტუცია, იმავე წლის ოქტომბერში დაამტკი-
ცდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ახალი კონსტიტუცია. სა-
ქართველოს რესპუბლიკის და ავტონომიური რესპუბლიკების კონ-
სტიტუციის საფუძველად დაედო სსრ კავშირის კონსტიტუციის
მათავარი პრინციპები და დებულებანი.

1937 წლის 12 დეკემბერს ახალი კონსტიტუციით დადგენილი
საარჩევნო კანონის მიხედვით განხორციელდა სსრ კავშირის უმა-
ღლესი საბჭოს არჩევნები. 1938 წლის 12 ივნისს ჩატარდა სა-
ქართველოს უმაღლესი საბჭოს პირველი არჩევნები. არჩევნების შე-
დეგები კომუნისტურმა პარტიამ აღიარა საბჭოთა ხალხის „მორა-
ღურ-პოლიტიკური ერთიანობის, კომუნისტური პარტიებისადმი
მისი უსაზღვრო სიყვარულისა და ერთგულების“ გამოხატულებად.

ინამდვილეში იგი დემოკრატიზმის გოგონარ ფალსიფიკაციას წარ-
მოადგენდა.

8. 1936—1937 წლების რეპრესიები. საბჭოთა ქვეყნისათვის თა-
ვლიანვე დამახასიათებელი რეპრესიები 30-იან წლებში კიდევ უფრო
გამწვავდა. მას ფართო გასაქანი მიეცა ჯერ კიდევ 1935 წლიდან.
1934 წლის 1 დეკემბერს მოხდა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის
პოლიტბიუროს წევრის, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნი-
სა და ლენინგრადის საოლქო კომიტეტის მდივნის ს. კირიოვის
შეკლდობა. ნაიდუმლოებით მოცული ეს მკვლელობა, როგორც ბო-
ლო დროის მასალებით ირკვევა, განგებ იყო მოწყობილი იმ მიზნით,
რომ მიეცათ დასაბუთება რეპრესიების გაძლიერებისა და მასობრი-
ვი ხასიათისათვის. მართლაც, 1935 წლიდან რეპრესიები მკვეთრად
გაძლიერდა. 1935 წ. იანვარში ჩატარდა ე. წ. „მოსკოვის ცენტრის“
და მისი შეთაურების გ. ზინოვიევისა და ლ. კამენევის პროცესი,
1936 წლის აგვისტოში — ე. წ. „ტროცისტ-ზინოვიევის ტერორის-
ტული ცენტრის“ პროცესი, იმავე წლის ივლისში 8 სამხედრო
ხელმძღვანელის (ნ. ტუხაჩევსკი და სხვ.) პროცესი, 1938 წ. მარ-
ტში ანტისაბჭოთა „შემარჯვენე ტროცისტული ბლოკის“ სახამარ-
თლო პროცესი. ამ ფალსიფიცირებულმა პროცესებმა შეიწირეს
კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობის მთელი ლენინური
ბიროვი — გ. ზინოვიევი, ლ. კამენევი, ნ. ბუხარინი, ა. რიკოვი,
გ. პიატაიოვი, კ. რადევი, გ. სოკოლნიკოვი და სხვები. თავი მოი-
კლეს მ. ტომსკომ, გ. ორჯონიკიძემ, ი. გამარნიკმა, დაზარალებულნი
პარტიისა და მთავრობის ათასობით ხელმძღვანელები, შორეულ
გადისახლებებსა და საკონცენტრაციო ბანაკებში აღმოჩნდნენ პარტი-
ული და საბჭოთა ინტელიგენციის გამოჩენილი ადამიანები.

ფალსიფიცირებული პროცესები მოსკოვის პარალელურად მიმ-
დინარეობდა მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში, შეიარა-
ღებული ძალების შემადგენლობაში. ჯერ კიდევ დაზუსტებული არაა
1935—1937 წლების რეპრესიების მსხვერპლთა რაოდენობა, მაგრამ
ძიახლოებით გამოანგარიშებით იგი ორ მილიონს აღემატება.
რეპრესიების განხორციელებაში განსაკუთრებით აქტიურ როლს
ასრულებდნენ ი. სტალინის ერთგული თანამებრძოლები ლ. კავა-
ნიუინი, ე. მოლოტოვი, ა. მიკოიანი, კ. ვოროშილოვი, გ. აგალოდა, ნ.
ეჟოვი, ნ. ხრუშჩოვი, ლ. ბერია, ა. ეიშინსკი და სხვ.

რეპრესიებს მასობრივი ხასიათი ჰქონდა საქართველოში. ამ რეპ-
რესიებმა ათასობით ადამიანი სიცოცხლე შეიწირეს. რეპრესიებზე
რომ ვლადპარაკობთ, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ ადამიანთა
არი კატეგორია. 1. პარტიული და საბჭოთა ფუნქციონირები, რომ-

დებიც ვიდრე თანამდებობა ეკავათ, თვით იყვნენ რეპრესიების მთავრები. ამ კატეგორიას ეკუთვნოდნენ 1934—1938 წლებში რეპრესირებულნი შაშია და შარიაზ ორახელაშვილები, ლ. ქართველიშვილი, მ. კახიანი, ლ. დოდობერიძე, ს. ქაშულია, ვ. ცინცაძე, ე. ეშბა, ნ. დაკობა და ათასობით სხვა, რომელნიც ვიდრე პარტიულ და საბჭოთა აპარატებში მუშაობდნენ, რეპრესიის კურსის აქტიური გამტარებლები იყვნენ. 2. ინტელიგენცია (მასწავლებლობა, მუშა-მისამსახურენი, შემოქმედებითი მუშაკები და სხვ.), რომელთაც საბჭოური სისტემა საქართველოში მუდამ იჭკით უყურებდა და მათდამი მტრულად იყო განწყობილი. ამ კატეგორიის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ მ. ჯავახიშვილი, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, ს. ახმეტელი, გრ. წერეთელი, შ. ცინცაძე, ხ. ელიავა, ბ. რამიშვილი, ხ. ნახუშვილი და ათეული ათასობით სხვები. ინტელიგენციისთვის გენოციდური ხასიათის ანგარიშსწორებამ რესპუბლიკის ინტელექტუალური პოტენციალის დიდად გაღარიბება შეაპირობა. უმრავლესობას ხვრეტდნენ სასამართლოს გარეშე ე. წ. „ტროიკის“ გადაწყვეტილებით, დანარჩენთ ვხაენიდნენ ხანგრძლივ გადასახლებაში ვორკუტახე, კოლიმაში, შორეული ციმბირისა და სხვა საკონცენტრაციო ბანაკებში. „ხალხის მტრებად“ მონათლულ ამ ადამიანებს უწიოვდნენ ოჯახებს, ართმევდნენ საცხოვრებელ ბინებს, ცოლ-შვილებს კეთდნენ საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან. დიდი გაღატაკების სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს იყო „კაენის სულის აღზევება“, რამაც საქართველო წელში გაიტეხა და მძიმე დადი დაასვა მის სულიერ ცხოვრებას ათეული წლების განმავლობაში. ამიერკავკასიისა და საქართველოს პარტიული მესვეური ამ უმძიმეს პერიოდში იყო ლ. ბერია, რომელმაც პირველ რიგში ყველა მეტოქე ჩამოიცილა და შემდგომ ბელადისადმი ერთგულების გამოჩენით ჩამდვილი გენოციდი მოუწყო საქართველოს. ბოლიდროის თვითცი-
ადური მონაცემებით „გულაგის“ ბანაკებში გადასახლებული იყო 830 000 რუსი, 181405 უკრაინელი, 44 485 ბელორუსი, 24 499 უზბეკი, 19758 ებრაელი, 11 723 ქართველი, 11064 სომეხი, 4347 ტაჯიკი და სხვ. თუ ამ მონაცემებს ეროვნებათა მიხედვით მოსახლეობის საერთო რაოდენობას შევუფარდებთ, და მათ დაემატებთ ადგილობრივ საპატიმროებში დახვრეტილთა რაოდენობას, ცხადი გახდება, რომ საქართველო რეპრესირებულთა საერთო რაოდენობით წინა რიგებში იდგა.

9. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის ოცი წელი. 1939 წლის მარტში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XVIII ყრილობამ დაამტკიცა სახალხო შეურნეობის განვითარე-

ბის შესაძენ ხუთწლიანი გეგმა. მისი მთავარი ამოცანა ეკონომიკურ განვითარებაში მიზნული იყო მსხვილი კაპიტალისტური ქვეყნებისადმი დაწვეა და გასწრება.

ახალი გეგმით საქართველოს წინაშე იხახებოდა მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ახალი დონის მიზნები. ნავარაუდები იყო ნახშირის ამოღების გადილება 1,5 მილიონი ტონით, მანგანუმის მოპოვების ხრდა 2 500 ათას ტონამდე, ახალი პიდროულექტროსადგურების მშენებლობა ხრამზე, სოხუმში და სხვ. მრავალი დონის მიზნები.

1939—1941 წლებში ამ დაუბლებათა განსახორციელებლად რესპუბლიკის მშრომელთა დამახული მუშაობა მიმდინარეობდა ისე როგორც წინა ხუთწლებებში, წარმატებათა ამსახველი ციფრები გასერილი იყო.

საქართველოს საბჭოური რეჟიმის შესვეურებმა მიხანშეწინილად მიიწინეს 1941 წელს თებერვალში დიდი ხარ-ხეიმიან აღენი-მხათ საბჭოთა საქართველოს ოცი წელი. ორი ათეული წლის „აძოღვაწარის“ შეჯამებისას, საქართველოს კომუნისტური პარტია სიამაყით აცხადებდა, რომ საქართველო, საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკებთან ერთად, კომუნისტური პარტიის შესვეურობით გახდა მძლავრი ინდუსტრიულ-აგრარული სოციალისტური ქვეყანა და მისი ჩამორჩენილობა საკუთოდ ჩაბარდა წარხულს ფაღმთვი-ცირებული ციფრობრივი მონაცემები მართლაც ქმნიდნენ რესპუ-ბლიკის უსქეულო წარმატებათა შთაბეჭდილებას: შწოტრში იდგა ორი ხუთწლიის მანძილზე შექმნილი 315 ახალი სამრეწველო სა-წარმო, შეიქმნა მრეწველობის ახალი დარგები, ფეროშენახილობა, ცემენტის, ლაქსაღებავების, ეთერხეთების, საკონსერვო, ჩიის, შამ-ხურის დეინოების, ქაღალდის, შაქრის, ქიმიურ-ფარმაცევტული არუპარატების და სხვ. წარმოებანი, მსუბუქი და კვების მრეწველო-ბის მრავალრიცხოვანი ფაბრიკები და ქარხნები. 1940 წელს გამო-შვებული პროდუქცია 1928 წლისას 18-ჯერ აღემატებოდა. გაიზარდა საქართველოს მოსახლეობა, გადიდდა მუშა-მისამსახურეთა რიცხ-ვი. 1940 წელს საქართველოს წარმოება-დაწესებულებებში 454 ათა-სი ეაცი იყო დაბაქმებული.

ყველა ამ გამარჯვებას კომუნისტური პარტია (მოაწერდა სოცია-ლისტური წუობილების უპირატესობას. თვლიდა, რომ განხორციელ-და თვისობრივი ხასიათის ხახტომები ჩამორჩენილობიდან პრი-გრუისაკენ, გამარჯვებით დაგვირგვინდა კულტურული რევოლუ-ცია. შეიქმნა ახალი, სოციალისტური ური, სოციალისტური სასო-ნადობა. გამარჯვებათა მასულღმულებელ წყაროებად აღიარებუ-

ლი იყო კომუნისტური პარტიის წარმართველი როლი, საბჭოთა ხალხების ურდევითი თანამშრომლობა, რესპუბლიკებისადმი „უფროსი ძმის“ — რუსი ხალხის დახმარება. მაშინ ვერაინ ამხსკვდა (დაკვდა) ბულთ ხალხის მტრად სათლავდნენ, მისთვის განუთვნილი ყველა შედეგით), რომ რუსული ე. წ. სოციალისტების სიღრმეში მწიფდებოდნენ მისი დამხმარებელი ფაქტორები.

საბჭოთა სისტემისათვის დამახასიათებელი საერთო მოვლენებთან დაკავშირებული გამოთქმული ვერ იქნებოდა. სექცენტრალიზმის და უნიტარიზმის პირობებში რესპუბლიკა თანდათან ითქვიფებოდა საერთო საკავშირო სისტემაში და მის შინაგანობას დრღობდა და საერთო სწულდებანი. კომუნისტური პარტიის მიერ დამყარებული რეჟიმმა ორი ათეული წლის განმავლობაში საქართველოში შეიწირა მრავალი ათასი ადამიანის სიცოცხლე, ჩაჰკლა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამოვლინებანი, შერყეხა ხარკმშრომობა, ხევეთილობა შეცვალა უსწეობით. ვაბატონდა სკამის კულტი, შეიქმნა პრივილიგიზებული პარტიული და საბჭოთა ბიუროკრატია. უხეი მთიკილა დოქტრინის გაუბრუნების, მონჩილეების, გულგრილობის სულისკვეთებად.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების ოცი წლისთავზე ქართველ ხალხს არაფერი ჰქონდა სახეიძო. ამ ღონისძიებებს, ისე როგორც სხვა სამთავრობო ღონისძიებებს, იძულებითი და მონკვნიებითი ხასიათი ჰქონდათ. მათ უკან ასეველ ათასობით ადამიანთა ცრემლი იძაღებოდა.

§ 4 საბარძველო მცირა მსოფლიო ომში

1. მეორე მსოფლიო ომის დაწყება. 1939 წლის 1 სექტემბერს ფაშისტური გერმანია თავს დაესხა პოლონეთს. 3 სექტემბერს გერმანიას ომი გამოუცხადეს ინგლისმა და საფრანგეთმა. დაიწყო მეორე მსოფლიო ომი, რომელშიაც თანდათან ჩაებნენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნები. ომის პირველ პერიოდში (1939—1941 წ. 21 ივნისამდე) გერმანიამ შეძლო აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა და საფრანგეთის ოკუპირება. 1940 წ. 10 აპრილს გერმანიის მხარეს ომში ფაშისტური იტალიაც ჩაება. ომმა მოიკვა ატლანტის ოკეანე, აფრიკა. გერმანელთა ჯარებმა დაიკავეს ბალკანეთიც და საბჭოთა კავშირის საზღვრებს მიაღწენ.

1941 წლის 22 ივნისს ფაშისტური გერმანიის ჯარები ომის გამოუცხადებლად შეიჭრნენ საბჭოთა ქვეყანაში. სსრ კავშირს ომი

გამოუცხადეს აგრეთვე უნგრეთმა, რუმინეთმა, იტალიამ და ფინეთმა. მტრები ღამობდნენ „ელვისებური ომით“ დამარცხებისათვის საბჭოთა ქვეყანა და მის ტერიტორიაზე ვაბატონებულნიყვნენ.

საბჭოთა მთავრობამ მტრების უცსაკდნად მთელი ძალების მობილიზაცია მოაბდინა, ი. სტალინის თავჯდომარეობით შეიქმნა თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტი, რომელმაც მთელი ძალაუფლება ომის ინტერესებს დაუმორჩილა. სტალინსვე დაეყისრა შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლობა. საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ფრონტზე, რომელიც 3 ათას კილომეტრს აღწევდა, წითელ არმიას უტკვდა გერმანიისა და მისი სატელიტების 170 დივიზია. მათ მოახერხეს შემოჭრილიყვნენ ქვეყნის სიღრმეში, მაგრამ ჩაუშალათ „ელვისებური ომის“ ბრატკვია, საბჭოთა ჯარები მტერს უწევდნენ მდგარ წინაღმდეგობას. საბჭოთა ქვეყანა თანდათან იკრებდა ძალებს. ქვეყანა ერთ საბრძოლო ბანაკად ვაერთიანდა.

ომის დაწყებიდანვე გახხორციელდა საქართველოს სახალხო მეურნეობის გადაყვანა საშხედრო ყიდინზე. საქართველოს მანქანათმშენებლებმა, დაზგაითმშენებლებმა და ლითონღამამუშაებელმა ქარხნებმა დაიწყეს იარაღისა და საბრძოლო მასალის გამოშვება. მსუბუქი და კვების მრეწველობა ემსახურებოდა ფრონტის ტანსაცმლით და სუნსათით მომარაგებას. საშხედრო მდგომარეობაში გადავიდა რკინიგზის, წყლის, საპაერო ტრანსპორტი. შავი ზღვის ფლოტი მთლიანად ჩაება ფრონტის და ზურგის საქმიანობაში. ომის წლებში საქართველოს საშოქალაქო ავიაციამ 20 ათასამდე რკინი გაავტოა ომის საგანგებო დავალებათა შესასრულებლად. სოფლის, მეურნეობაში ჯახხალი მუშახელის არმიის რიგებში მობილიზაციის გამო, დაუღალავად შრომობდნენ მოხუცები, ქალები და ბავშვები, რათა სურსათით უზრუნველყოთ რესპუბლიკა და დახმარება ვაეწიათ ფრონტისათვის. თავდაცვის ინტერესებს დაუქვემდებარდა ქართული სამეცნიერო ახრი, ხელოვნების, ლიტერატურის მოღვაწეთა მთელი საქმიანობა.

ომის წლებში საქართველოს მრეწველობას დააკლდა დიდძალი მუშახელი. 1941—1944 წლებში ომში გაწვეულ მუშათა რაოდენობა 40 ათასს აღმატებოდა. ამან შეანელა კვლავწარმოების პროცესი, შეზღვირდა მრეწველობის საერთო პროდუქციის მოცულობა, მანგანუმის, ლითონმჭრელი ჩარხების, ცემენტის, სამშენებლო მასალის, ქსოვილების, უხსაცმლის, ტრეკოტაეის და სხვა წარმოება. სანაცვლოდ გაიხარდა მანქანათმშენებელი და ლითონღამამუშაებელი საქარმოთა პროდუქცია. საქართველო ფრონტს განუწვევტლო აწვედიდა დიდძალ იარაღსა და საბრძოლო მასალას. 1941—1943

და იაპონიას ომი გამოუცხადა საბჭოთა ჯარებმა დაამარცხეს კუბიტურის არმია და დაიკავეს მახჯურია, საშარეთ სახალისი, კუ-რილიის კუნძულები, ჩრდილოეთ კორეა. იაპონია იძულებული გახდა 1945 წლის 2 სექტემბერს უსიტვეო კაპიტულაცია გამოეცხადებინა. იაპონიის არმიის წინააღმდეგ მებრძოლი საბჭოთა ჯარების შემადგენლობაში იბრძოდა მრავალი ქართველი მეომარი. მათი სუველი მამაცობა და გმირობა გამოიხიხეს.

მეორე მსოფლიო ომი დამთავრდა ათიათასობით ქართველმა მეომარმა დაიმსახურა საომარი მადალი ჯილდო, 164-ს საბჭოთა კავშირის გმირის უმაღლესი წოდება მიენიჭა. ქართველთა ხაღბმა ხაილიად უჩვენო თავისი გმირული საბრძოლო სულიკვეთება, ეროვნული მხედრული მადლი ტრადიციები და დიდი პოტენციალი. 20-სე მეტი ქართველი გვებრალი, ათასობით თეიცერი მონაწილეობდა სახმელეთო, სახლეთ, საჰაერო, პარტიზანულ ბრძოლებში ომს 300 ათასზე მეტი ქართველი მეომარი შეეწირა, ათასობით ადამიანი დასახინდა, მრავალმა ოჯახმა დაჰკარგა მარჩენალი.

დღევანდელ თაობას არა ერთხელ აღუპრავს კითხვა, აუცილებელი იყო თუ არა აძენი მსხვერპლი, როცა ომი საქართველოს ტერიტორიაზე არ წარმოებდა, ან განონსამიერი იყო თუ არა ქართველ მეომართა ეხოღენ გმირული თავგანწირვა იმ იმპერიის დასაცავად, რომელმაც 1921 წელს თვით განახორციელა საქართველოს ოკუპაცია და წაართვა მას ეროვნული სუვერენიტეტი. არის ამ ეხოხეაში შინაგანი ლოკაცა, მაგრამ ყოველი ფაქტი და მოვლენა უნდა შევასღენ ისტორიული მიდგომით, კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ოცნლიანი მიხანსწრაფული ღონისძიებებით ომის წინ ქვეყანა მთლიან ერთეულად იყო შეკრული უნიტარისმის პრინციპები უღელურესობადე იყო მიღწეული და საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში მყოფი ყველა ერი ხებით თუ უნებლიეთ თავისთავს „ერთიანი საბჭოთა ოჯახის“ განუყოფელ ნაწილად თვლიდა გერმანულ ფაშისტთა თავდასხმა საბჭოთა ქვეყანაზე ყველა ეროვნების საბჭოთა მოქალაქემ მამის გაიცნობაქრა როგორც საკეთარი უბედურება. ამ მხრაც დიდი მიხანსწრაფულობით ხასიათდებოდა საბჭოთა პროპაგანდა. ფაშისტური გერმანია და მისი მეთაური პიტლერი წარმოსახული იყო საბჭოთა ქვეყნის უბოროტეს მტრად, რომელიც შემოგვესია იმ მიხნით, რომ დაეკრო ხეენი მიწა-წყალი და მთელი ბაღხი დაქმინებინა. ომის პირველი დღეებიდანვე ცბადი გახდა, რომ ფაშისტური ოკუპანტები მართლიც ერთნაირი დაუნდობლობით ელვტდნენ საბჭოთა ქვეყნის ადამიანებს განურჩევლად მათი ეროვნებისა. ამიტომაც ქართველი მეომარი საბჭოთა ქვეყანას

ერთნაირი შემართებით იცავდა პრესტთანაც, მოსკოვისა და ლენინგრადის მისადგომებთან, სტალინგრადთან ომის მოტივითა და შეეწინა, რომ იგი იცავდა „სოციალიზმის მონაპოვარს“, რომელიც მისი უმაღლესი ღირებულების რანგში იყო აყვანილი, ამასთან იცავდა თავის რესპუბლიკასაც, რომელიც პიტლერის გვეშემაში დასაქრობად იყო გამოხსული. ამ რწმენის ადამიანებს, — მეომრებსაც და ზურგის შმრამელებსაც, ამოძრავებდა მტერზე გაძირჯვების ეკროთი რწმენა და მას გვიღო კიდვე თავისი წელილი. ამიტომ არა საკვდურის, არამედ მოწინებით მოხსენიებისა და სათანადო დასახების ღირსია ყველა, — მეომარიც და ზურგის შმრომელიც, — რომლებიც ომის წლებში მთელი ენერგიით და შესაძლებლობით მონაწილეობდნენ გამარჯვების მოპოებაში.

§ 5 საქართველო 1946—1955 წლებში.

1. სახალხო მუერნეობის აღდგენითი ღონისძიებანი. გერმანელ-ფაშისტთა წინააღმდეგ ომში საბჭოთა ქვეყნის გამარჯვება კოლოსალური მსხვერპლის ფასად იქნა მიღწეული. ჯერ კიდევ დაუბუტკვლილი ცხოვებით ომს შეეწირა 27 მილიონი საბჭოთა ადამიანის სიცოცხლე ომით გამოწვეული ხარალი 2569 მილიარდ მანეთს აღძბტებოდა. 1946 წ. მარტში მიღებულ იქნა კანონი სსრ კავშირის საბაღბო მუერნეობის აღდგენისა და განვითარების ხუთწლიანი გეგმის შესახებ. ომის შემდგომ პირველი (რიგით მეოთხე) ხუთწლილი მიხნად ისახედა ომის ტრიღობების მოშუშებას, აღდგენით სამუშაოებს სახალხო მუერნეობის ყველა დარგში, მრეწველობის, სოფლის მუერნეობის და სხვა დარგების შემდგომ განვითარებას.

საქართველოს ფაშისტთა ჯარების მხრე ოკუპაცია, მართალია, არ განუცდია, მაგრამ ომის მძიმე შედეგები აქაც დიდად საგრძნობი იყო. ომის პერიოდის საქართველოს მრეწველობა და ნაწილობრივ სოფლის მუერნეობა ვითარდებოდა ცალმშრივად, ომის ინტერესუბაღბადლი დაქვემდებარებით. მაგალითად, ომის ინტერესები კარნახობდნენ ღითონდამამუშაებელ და მეტალურგიული მრეწველობის დაწინაურებას. ამიტომაც 1946 წლისათვის სახალხო მუერნეობის ხოგი დარგი ომამდელ დონეხაც საგრძნობლად ჩამორჩებოდა. საქართველოს სახალხო მუერნეობის განვითარების ხუთწლიანი გეგმა, რომელიც 1946 წლის აგვისტოდან მოქმედებაში შევიდა, ითვლილსწინებდა მეტალურგიული, ქვანახშირის, საეკტომობილო, მთავანუძის, ენერგეტიკის და მრეწველობის სხვა დარგების გან-

ვითარებას, სოფლის მეურნეობის მოსავლიანობის ამაღლებას, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის საწარმოთა ზრდას, კულტურის წინსვლას.

მეოთხე ხუთწლედის მანძილზე საქართველოში მწყობრში ზადგარამდენიმე ახალი მსხვილი საწარმო. მათ შორის ყველაზე დიდი მოცულობისა იყო ქუთაისის საავტომობილო ქარხანა, რომლის პირველი საამქრო 1946 წელს შეიქმნა კვლავი ტექნიკის ტექნიკის მიმდინარეობდა რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობა. ამოქმედდა გორის საფეიქრო კომბინატი, ჭიათურის ცენტრალური გამამდიდრებელი ფაბრიკა, ქვანახშირის ახალი შახტების ტვიზში, ტყვარჩელსა და ახალციხეში, თბილისის უღმრესი უნივერსიტეტის ქარხანა, თბილისის პლასტმასის ქარხანა, რიგი მსხვილი საწარმოები ქუთაისში, აფხაზეთსა და აჭარაში.

მძიმე მრეწველობის ისეთ მსხვილ საწარმოთა მშენებლობა, როგორცაა, მაგალითად, რუსთავის მეტალურგიული კომბინატი და ქუთაისის საავტომობილო ქარხანა, არ შეესაბამებოდა რესპუბლიკის ეკონომიკის ინტერესებს. ისინი ისე როგორც სხვა მრავალი წარმოებიანი, წარმოადგენდნენ საბჭოთა უნიტარული სახელმწიფოს ერთიანი სამრეწველო კომპლექსის ადრევე ჩაფიქრებული გეგმის ნაწილს და იძის მისწრაფებას, რომ ნულაფან დონეზე დაყვანილი რესპუბლიკის სამეურნეო დამოუკიდებლობა. ქუთაისის საავტომობილო ქარხანაში ძირითადად მიმდინარეობდა სატვირთო მანქანების აწყობითი სამუშაოები, ისე, რომ საჭირო ნაწილებს ქარხანა იღებდა საბჭოთა ქვეყნის რიგი შორეული ქარხნებიდან. რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანას ნედლეული სხვა რესპუბლიკებიდან შემოქონდა და მისი პროდუქციაც საქვეშირო მონარებისათვის იყო გამოიხნული. ნედლეულით მომარაგების, ტექნიკური აღჭურვილობის, პროდუქციის მონარების შრიფ თითქმის ყველა საწარმო წართული იყო ერთიან საბჭოურ სისტემაში და განწირული იყო დახურვისათვის, თუ დაირღვეოდა უნიტარული სამრეწველო ბიპოქცევა ან ინფრასტრუქტურა. ერთი სიტყვით, საქართველოს ეკონომიკა ხასიათდებოდა კოლონიური ეკონომიკის ყველა ნიშნით.

დიდ საწარმოთა მშენებლობამ შეაპირობა უცხო ეთნიკური ელემენტების მომრავლება რესპუბლიკაში, ამასთან გააძლიერა სოფლის მოსახლეობის მიგრაცია ქალაქებში, გამოიწვია განსაკუთრებით მთიანი ზოლის დაცარიელება და გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა სოფლის მეურნეობას, განსაკუთრებით მარცვლად კულტურას და მესაქონლეობას.

რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა ხეშოდან მითითების საფუძ-

ვითარებას, სოფლის მეურნეობის მოსავლიანობის ამაღლებას, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის საწარმოთა ზრდას, კულტურის წინსვლას.

მეოთხე ხუთწლედის მანძილზე საქართველოში მწყობრში ზადგარამდენიმე ახალი მსხვილი საწარმო. მათ შორის ყველაზე დიდი მოცულობისა იყო ქუთაისის საავტომობილო ქარხანა, რომლის პირველი საამქრო 1946 წელს შეიქმნა კვლავი ტექნიკის ტექნიკის მიმდინარეობდა რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობა. ამოქმედდა გორის საფეიქრო კომბინატი, ჭიათურის ცენტრალური გამამდიდრებელი ფაბრიკა, ქვანახშირის ახალი შახტების ტვიზში, ტყვარჩელსა და ახალციხეში, თბილისის უღმრესი უნივერსიტეტის ქარხანა, თბილისის პლასტმასის ქარხანა, რიგი მსხვილი საწარმოები ქუთაისში, აფხაზეთსა და აჭარაში.

მძიმე მრეწველობის ისეთ მსხვილ საწარმოთა მშენებლობა, როგორცაა, მაგალითად, რუსთავის მეტალურგიული კომბინატი და ქუთაისის საავტომობილო ქარხანა, არ შეესაბამებოდა რესპუბლიკის ეკონომიკის ინტერესებს. ისინი ისე როგორც სხვა მრავალი წარმოებიანი, წარმოადგენდნენ საბჭოთა უნიტარული სახელმწიფოს ერთიანი სამრეწველო კომპლექსის ადრევე ჩაფიქრებული გეგმის ნაწილს და იძის მისწრაფებას, რომ ნულაფან დონეზე დაყვანილი რესპუბლიკის სამეურნეო დამოუკიდებლობა. ქუთაისის საავტომობილო ქარხანაში ძირითადად მიმდინარეობდა სატვირთო მანქანების აწყობითი სამუშაოები, ისე, რომ საჭირო ნაწილებს ქარხანა იღებდა საბჭოთა ქვეყნის რიგი შორეული ქარხნებიდან. რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანას ნედლეული სხვა რესპუბლიკებიდან შემოქონდა და მისი პროდუქციაც საქვეშირო მონარებისათვის იყო გამოიხნული. ნედლეულით მომარაგების, ტექნიკური აღჭურვილობის, პროდუქციის მონარების შრიფ თითქმის ყველა საწარმო წართული იყო ერთიან საბჭოურ სისტემაში და განწირული იყო დახურვისათვის, თუ დაირღვეოდა უნიტარული სამრეწველო ბიპოქცევა ან ინფრასტრუქტურა. ერთი სიტყვით, საქართველოს ეკონომიკა ხასიათდებოდა კოლონიური ეკონომიკის ყველა ნიშნით.

დიდ საწარმოთა მშენებლობამ შეაპირობა უცხო ეთნიკური ელემენტების მომრავლება რესპუბლიკაში, ამასთან გააძლიერა სოფლის მოსახლეობის მიგრაცია ქალაქებში, გამოიწვია განსაკუთრებით მთიანი ზოლის დაცარიელება და გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა სოფლის მეურნეობას, განსაკუთრებით მარცვლად კულტურას და მესაქონლეობას.

რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა ხეშოდან მითითების საფუძ-

2. რეპრესიები იდეოლოგიურ სფეროში. უმძიმეს ომში გამარჯვებული ხალხი, რომელმაც ადრე საშინელი რეპრესიების ხანა გასთიარა, იმსახურებდა მეტ ნდობის, ამასთან ღირსეულ და სათუთ მოპირობას მთავრობის შრიფ. სახალხო მეურნეობის აღდგენის ინტერესები მოითხოვდა ეკონომის ასპარეზზე ფართოდ გასული ქვეყნის ინტელიგენციის თვალსაწიერის გაღართობას. მეცნიერებასა და ტექნიკის დარგებში მსოფლიო მიღწევითა გაცნობასა და დანერგვას, მეტ შემოქმედებით თავის უფლებას. მაგრამ ომის შემდგომ პერიოდში კომუნისტური მარტია და საბჭოთა მთავრობა კვლავ შეუპოვრობით შეუდგა სახელმწიფოებრივი იდეოლოგიის გატარებას. შემოქმედების ყველა სფეროში უმკაცრესი ბრძოლა გამოეცხადა თავისუფალ აზროვნებას. ისევე კრძალდებოდა პარტიული დოგმებისადმი მონური მორჩილება. აზრის დიქტატურა გამოვლინებან

პოლიობდა შემოქმედებითი ორგანიზაციების მუშაობასთან დაკავშირებით ახალ და ახალ დადგენილებებში. 1946 წელს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილებანი ჟურნალების „ზევსდას“ და „ლენინგრადის“ შესახებ, „დრამატული თეატრების რეპერტუარისა და მისი გაუმჯობესების შესახებ“, კინოფილმ „დიდი ცხოვრების“ შესახებ. ამ დადგენილებათა თვითი „დასაბუთება“ გადმოცემული იყო პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ა. ვდანოვის 1946 წლის სექტემბრის მოხსენებაში, რომელიც საბჭოთა კულტურას მთლიანად უმორჩილებდა პარტიულ დოგმატიზმს და მისგან მცირეოდენ გადახვევას ნათლავდა მანურ ქვემოხრად დასაჯლეთის მტრული ბურჟუაზიული იდეოლოგიის წინაშე. 1948 წელს ახეთივე შინაარსის დადგენილება გამოიცა მუხიკის სფეროშიც.

იდეოლოგიურ დიქტატურის გაძლიერებაზე კომუნისტური პარტიისა და მთავრობის მიერ აღებული კურსი უნიტარული სახელმწიფოს ყველა რეგიონში და ორგანოში უნიტაროდ ხორციელდებოდა. საქართველოს კომპარტიამ 1946-1947 წლებში განიხილა საკავშირო კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებანი შემოქმედებითი ორგანიზაციებზე და აქედ მიავნო სოციალიზმისათვის შეუფერებელ და მტრულ გამოვლინებებს. ქართველ მწერალთა, არქიტექტორთა და მხატვართა ყრილობებზე რიგი ქვეშაობიად მაღალმხატვრული ქმნილებები „კამარჯვებული სოციალიზმის“ ქვეყნისათვის შეუფერებლად და მუყედ გამოაცხადეს. რეპრესიები იწყნეს რესპუბლიკის ყველაზე თვალსაჩინო და ნიჭიერმა შემოქმედმა მუშაკებმა. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1948 წლის 13 მარტის დადგენილებაში („ქართველ საბჭოთა კომპოზიტორების მუშაობის შესახებ“) რიგი მაღალმხატვრული მუსიკალური ნაწარმოები საბჭოთა შინამდვილისათვის უცხოდ და მუყედ იქნა მიხნეული. იმავე წლის 22 მაისის დადგენილება თავს დაატყდა ქართველ მხატვრებს, რომელთაც პრალიდ ედებოდა ფორმალისმი და პრიმიტივისმისადმი გამოდევნება (დავით კაკაბაძე, ლადო გულიაშვილი და სხვ.). კომუნისტური პარტიის იდეოლოგიური თვალის უნდობლად უყურებდა ქართულ მეცნიერებასაც. გამოჩენილ ქართველ მეცნიერებს პარტია ბრალდებდად უყენებდა ბურჟუაზიულ შეხედულებათა შემოპარების მცდელობას, კომპოლიტიზმს, ნაციონალისტურ მიდრეკილებას. შმიძე იდგური თავდასხმა განიცადეს ქართულმა ფილოსოფიურმა და ფსიქოლოგიურმა სკოლებმა, აგრეთვე საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა 290

სკოლებმა, რადგან სოფი მათი წარმომადგენელი ლისენკოსა და კელოვის მეცნიერულ დოგმატიზმს არ იზიარებდა.

3. ქართველთა მასობრივი გადასახლება შუა აზიაში. „მეგრული საქმე“. ქართველი ინტელიგენცია, როგორც ცნობილია, საბჭოთა რეჟიმის პირველი დღიდანვე „ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის“ მუყედ იყო გამოცხადებული და მისი, როგორც „მტრული ძალის“ წინააღმდეგ უმკაცრესი ღონისძიებანი ხორციელდებოდა. საბჭოთა რეჟიმის პირველ ოცწლეულში აკვე განხორციელდა ქართველი ინტელიგენციის „წმენდა“, რახაც ათეული ათასობით ხიცოცხლე შეეწირა. ქართველმა ინტელიგენციამ იმის წლებშიც შმიძე დანაქლისი განიცადა.

პარტიული დიქტატურის ვითარებაში 1946 წლიდან ეკვი ქართველი ინტელიგენციის შმიძით კვლავ წინააღმდეგ დადგა. ამ ექვს თავის მხრივ აღვივებდა ლ. ბერია, რომელიც, მართალია, უმყედოდ აღარ შესევურობდა საქართველოს პარტიულ ორგანიზაციას, მაგრამ საკავშირო მაღალი პოსტიდანაც ურყვდა ხელს „საქართველომ საქმეში“ მისი ურთული თანამეშვე საქართველოში იყო ნ. რუხაძე, რომელიც თავისი მახწყვლენების მეთოდებით უჭირებდა ანგარიშს ქართველ ინტელიგენციას.

1951 წ. ბოლოსათვის უარულად მოშხადდა საქართველოდან შუა აზიაში ინტელიგენციის მასობრივი გადასახლება. ამ აქციისათვის რუსეთიდან სავანეებოდ იქნა გამოწვეული შინაგან საქმეთა სამინისტროს საბჭედრო ქვეანაყოფები. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა ოპერაციის მთვალეურება ქართველ კომუნისტთა ჯგუფსაც მიანდო. გადასახლებას დაეკუქმდებოდა ყველა ოჯახი, რომლის წევრი ან ტყვედ იყო ნამყოფი 1941-1945 წლების ომში, ან ხათესაურად დეკავშირებული უცხოეთის ქართულ კომუნისტისათვ. თბილისში, ქუთაისში, სოხუმში, ბათუმში ნააყენეს სერკინიგზო ქუდლონები. ოპერაცია 1951 წლის 25 დეკემბერს - კალილიკურ შობა-დღეს განხორციელდა. 20 ათასამდე ქართველი სახელდახლოდ, წინასწარ შეუტუობინებლად და მოუშხადებლად ნაკარეს ვაგონებში. ცნობილი ქართველი ეროვნული მოღვაწის რეკავს გაბაშვილის შვილი არქიტექტორი გურამ გაბაშვილი ოჯახით ერთ გასახლებულ იქნა იმის გამო, რომ შამა ემგრაციაციაში ცხოვრობდა, თუცა შვილი მან თრი წლისა დატოვა. გასახლებულ იქნა თვალსაჩინო ეროვნული მოღვაწე ხამსონ ფირცხალავი, რომელიც შრიხიდან დაბრუნდა საშობლოში, რათა სამუდამო განსასვენებელი მოხუცს მშობლიურ მიწაში ეპოვა. გასახლებულთა შორის იყვნენ მწერალი ნ. ინასარიძე, მეცნიერები ნ. მხატვარაშვილი, ჯ. გი-

უნაშვილი, ვ. ასათიანი, ხელოვნების დარგში მოღვაწენი და-მმა თ. და ვ. მასხარაშვილები, თ. ციციშვილი, ბაბო დადიანი, ფეხბურთელი ზ. ქვარიანი და სხვები იმ მოტივით, რომ მათი ოჯახის წევრთ ომში წილად ზედათ ტყვეობა, ან რომელიმე სათესიეი ყავდათ სახელმწიფო. ბევრი გადასახლებული პირველსავე დღეებში შეეწირა ჯოჯოხეთურ მკვლელობას. ს. ფირცხალიავე გზაშივე გარდაიცვალა და გამოკლმა გულშემატკივრებმა იგი ტრამპლში დაკრძალეს. ქართ. ველობა წაახსლეს ყაზახეთის „შვირ უდაბნის“ ეიზილ ყუმბეში საბჭოთა მუზრნეობებისა და კოლმეურნეობების მუშებად. უნდა ითქვას, რომ რეპრესირებულმა ქართველობამ გაუძლო ამ ხვედრს, თუმცა მის ასობით ბავშვისა და მოხუცის სიცოცხლე შეეწირა. გადასახლებულთ სამშობლოში დაბრუნების უფლება მიიღო 1954 წელს დართეს.

ქართველი ხალხისათვის ავბედით 1951 წელსვე დაიწყო ე. წ. „შვერელთა საქმე“, რომლის ფაბრიკაცია კრებულში საიდუმლოდ განხორციელდა. ეს ოპერაცია შემხადდა ბერიას წინააღმდეგ, რომელსაც ძალაუფლებისკენ შეუხელდეელი მისწრაფების გამო ბოლი ფამს სტალინიც ეჭვით უცქეროდა. შვერელი წარმომავლობის ხელმძღვანელ მუშაკებს ბრალი დასდეს საბჭოთა კავშირის შემადგენლობიდან საქართველოს გამოყოფისა და თურქეთთან შეერთების მცდელობაში და ამასთან დაკავშირებით უცხოეთის სახელმწიფოებთან უამუშურ ურთიერთობებში. შვერელთა ჯგუფის ლიკვიდაციის ოპერაციისას ე. წ. რუხაძე ხელმძღვანელობდა. ზემოდან მითითების საფუძველზე თავი გამოიღეს კომუნისტმა ფუნქციონერებმაც, რომლებიც მოვიინილი ბრალდებებით საზოგადოებრიობაში სახელს უტყებდნენ შვერელ ფუნქციონერებს. დააპატიმრეს შვერელი პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელები კ. ბეჭვია, ნ. ყვანია, ა. მირცხულია, მ. ზოდელავე, მ. ხარაშია, და სხვები. ათულობით შვერელი გარიცხეს პარტიის რიგებიდან. ქართული საზოგადოებრიობა გრძნობდა, რომ ე. წ. „შვერელთა საქმე“ პროვოკაციული მინაჭარი იყო, მაგრამ ტოტალური დიქტატურის ვითარებაში მის წინააღმდეგ გალაშქრება არავის გაუბედია. ეს სამარცხვინო კამპანია მიიღო სტალინის გარდაცვალების შემდეგ შეწყდა. პატიმარი შვერელები გაათავისუფლეს. საქართველოს კომპარტიის კი ეს კამპანია ერთერთი შავ ლაქად შერჩა თავის საქმიანობაში.

4. სტალინის გარდაცვალება. XX ვრილობის კურსი. 1953 წლის 5 მარტს გარდაიცვალა ი. სტალინი. ხალხმა გულწრფელად გამოიგლოვა თავისი ბელადი, რომლის კულტი ამ დროისათვის მიეტროფიამლე იყო მისული. საბჭოთა სახელმწიფოსა და კომუნისტური პარტიის სათავეში წამყვანი პოზიცია ბერია-მაღლსკოვის ჯგუფში

ლაიკავა, მაგრამ არ გაუყლია დიდ დროს და მომხადდა შეთქმულება. ბერია სახელმწიფოებრივ საჭენს წამოაცილეს, როგორც პოლიტიკური ექსტურისტი, პარტიისა და ხალხის მტერი, გაასამართლეს და დახვრიტეს. 1953 წ. ივლისის პლესუმში მოიწირა საკავშირო კომუნისტური პარტიის ცკვას პრეზიდოუმის გადაწყვეტილებანი ამ მიმართულებით. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის გენერალური პლივინი მალე ნ. ხრუშჩოვი გახდა.

1952—1956 წლებში საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობშიც არსებითი ცვლილებები განხორციელდა, რაც უმთავრესად კრებულში შექმნილი ცვალებადი სიტუაციებით იყო შეპირობებული. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ თანდათან დაიწყო პიროვნების კულტის წლებში რეპრესირებულთა გათავისუფლება და სამშობლოში დაბრუნება. ლ. ბერიას დახვრეტის შემდეგ წყალი შეუღდა საქართველოში მის უერთგულეს მოწაფეს ნ. რუხაძეს, რომელიც მის თანამონაწილეებთან ერთად დააპატიმრებულ იქნა.

საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სახამართლოს სახელმწიფო კოლეგიამ 1955 წ. სექტემბერში განიხილა ა. რაფაეას, ნ. რუხაძის, შ. წერეთლის, კ. სავიციის, ნ. კრიმიანის, ა. ხახანის, მ. პარამონოვის და სხვ. სახელის სამართლის საქმე. სასამართლო პროცესზე გაირკვა, რომ რუხაძე, რაფაეა, წერეთელი, რომელიც სხვადასხვა დროს ყვეათ საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა მინისტრის, ხაქ სსრ სახელმწიფო უშიშროების მინისტრის, ან მისი მოადგილის თანამდებობანი, კრიმიანი, სავიცი, ხახანი, პარამონოვი, და სხვ., რომლებიც იყვნენ საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა გამოძიებლები, პეტურად მისაწილებდნენ ბერიას თაოსნობით წამოწყებულ დამსჯელ ღონისძიებებში, ისინი სპობდნენ პატიოსან, ქვეყნის ერთგულ ადამიანებს, ყალბად თითხნიდნენ საგამომიებლო საქმეებს, პატიმრებისადმი მიმართავდნენ ჯალათურ მეთოდებს, ყალბად აბრალდებდნენ რა მათ კონტრრევოლუციურ დანაშაულებათა ჩადენას. ბრალდებულთა დანაშაულებრივ საქმიანობაში განსაკუთრებული როლი ეკავა ტერორისტულ ძალადობას იმ ადამიანთა წინააღმდეგ, რომელთაც ბერია პირად მტრებად მიიჩნევდა.

უმაღლესი სასამართლოს განახერთი მსჯავრდებულთ მიყბავათ სასჯელის უმაღლესი ზიმა, დახვრეტი.

1956 წ. თებერვალში შედგა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობა, რომელმაც შეაჯამა XIX ყრილობის შემდეგ განვლილი გზა პარტიულ ხელმძღვანელობაში და კომუნისტური მშენებლობის პერსპექტივები განსახლვრა. ყრილობამ დაკგმო პიროვნების კულტი, რომლის მვენე შედეგები ნახევნები იყო ნ. ხრუ-

შროვის საგანგებო მოზსენებაში. პიროვნების კულტის დაცვობა დროის მომწიფებული ამოცანა იყო. მაგრამ შეცდომა იყო ის, რომ მიუღი ურადლება ერთ პიროვნებაზე — ი. სტალინზე იქნა გადატანილი და მხოლოდ მას დაეკისრა 30—40-იანი წლების ყველა ცოდვა, ყველა ბოროტმოქმედება. ურილობაზე არაფერი თქმულა თვით პარტიის მცდარ კურსზე, რომელმაც ე. წ. საბჭოური სისტემა თავიდანვე დეფორმაციის გზით წაიყვანა, შეაპირობა კულტის წარმოშობა და მიხვან გამომდინარე საბედისწერო შედეგები. ურილობის შემდეგ ძალაში დარჩა პარტიული ხელმძღვანელობის ტოტალიტარული სისტემა, პარტიული ბიუროკრატის ყოვლისშემძლეობა. პიროვნების კულტის მხილება არსებითად სტალინის წინააღმდეგ პარად ანგარიშწორებაში გადაიხარდა, ზოლო თვით კულტის შემპირობებელი საფუძვლები ხელუბლებელი დარჩა.

ამან განსაზღვრა პიროვნების კულტის კვლავ აღორძინება, რაც ხრუშჩოვის ეოლუნტარიზმში გამოიხატა.

§ 6. საქართველო 1955—1985 წლებში

1. ხერათ ვითარება. 1959 წელს, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის რიგგარეშე XXI ყრილობამ საბჭოთა საზოგადოების ბოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შეჯამების საფუძველზე ის დასკვნა გამოიტანა, რომ სოციალისტურმა მილიონად და სამოლოდ გაიმარჯვა საბჭოთა ქვეყანაში. სკკმ ახალ პროგრამაში ჩაიწერა: „სოციალიზმი, რომლის გარდუვალობა იწინასწარმეტველებს შარქსმა და ენგელსმა, სოციალიზმი, რომლის ამუშების გკკმა დასახა ლენინმა, საბჭოთა კავშირში რეალური სინამდვილე გახდა“. კომპარტიის ცენტრ. კომიტეტის გენერალური მდივანი ნ. ხრუშჩოვი ე. წ. „განვითარებული სოციალისმის“ ფონზე კომუნისმის კონტურებსაც ხკდავდა და საბჭოთა ხალხს ამუშებდა, რომ იგი ძალე, 80-იანი წლებისთვის მოაღწევდა აღთქმულ მიზანს. ოფიციალური იდეოლოგიის მიერ დანერგილ პარადულ განწყობილებას სურგზ უმაგრებდა ფალსიფიცირებული სტატისტიკა. ომისშემდგომი ხუთწლებების შესრულების მარცხებლები მოწმობდნენ ქვეყნის პროგრესს, განუბრელ წინსვლას სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში.

მაგრამ გაბატონებული იდეოლოგიის მიერ დანერგილი ოფიციალური სიცრუის მიღმა იმალებოდა პირქუში სინამდვილე: საბჭოთა ქვეყნის სახალხო მეურნეობა დეგრადაციის გზით მიემართებოდა,

ვეწეოდა შრომის ნაყოფიერება. საბჭოთა ქვეყანა მხარს ვეღარ უზწოტებდა შრომელი პროგრესს, ისადგურებდა უძრობის ქაობისგური ატმოსფერო.

1964 წ. კრემლში მომხდარი შეთქმულების საფუძველზე შეიცვალა საბჭოთა ქვეყნის ხელმძღვანელობა. დაგმეს ნ. ხრუშჩოვის ეოლუნტარიზმი და ქვეყნის სატკ ლ. ბრევენჯს ჩააბარეს. ამ ცვლილებას არც საშინაო, არც საგარეო პოლიტიკაში არსებითი ცვლილებები არ გამოუწვევია. საშინაო პოლიტიკაში კვლავ გრძელდებოდა ექსპერიმენტები ეკონომიკის გამოსაჯანსაღებლად, მაგრამ ამოღ. ბიუროკრატული პარტიული და საბჭოთა აპარატი ისევ ძველი მეთოდებით აგრძელებდა ხელმძღვანელობას, უფრო და უფრო იმტკიცებდა საზოგადოებაში ელიტურ მდგომარეობას, ამასთან მის ზედა და ქვედა ეშელონებში მხარდი ძლიერებით იყიდებდა ყვხს კორუპცია, პროტექციონიზმი და საბჭოური სისტემის აუცილებლად იანმზლები სხვა მოვლენები. საგარეო პოლიტიკაში მშეიღობის ლოზუნგით ხორციულდებოდა უსამართლო ჩარევები აღმოსავლეთ ყრობის სოციალისტური ქვეყნების და ახიის სახელმწიფოთა საშინაო საქმეებში, უტკში საინტერვენციო ხასიათის აქციები უზგრეთის, ნებოსლოვაკიის, ბუღანეთის მიმართ.

საბჭოთა კავშირის შემდგენლობაში გაერთიანებული არარუსი ხალხების ინტერესთა საპირისპიროდ ინტენსიურად მღიერდებოდა უტიტარიზმი. ინტერნაციონალიზმისა და ხალხთა ურდვევი მეგობრობის პროპაგანდისტულ ზმაურში მიხიძუმამდე იკვეცებოდა მოკავშირე რესპუბლიკათა სუვერენული უფლებები, ერთიანი საბჭოთა ხალხის ცვლით ძლიერდებოდა რუზიფიკაცია, ერთეულ ვტებს ხელოდან ეცლებოდა სახელმწიფოებრივი გამოყენების სტატუსი და არეალი.

2. 1956 წ. 9 მარტის ტრაგედია საქართველოში. XX ყრილობაზე პიროვნების კულტის მეგნე შედეგების თაობაზე ნ. ხრუშჩოვის მოზსენება პრესაში არ გამოქვეყნებულა.

პიროვნების კულტის კრიტიკა საქართველოში განსაკუთრებულად განიცადეს. ამას რეალური მიზეზი ჰქონდა: სტალინის და ბერიას დანაშაულს საბჭოთა ქვეყნის წინაშე საზოგადოებრიობას პრესა აწვდიდა ისეთი შეფერადებით, რომ მათს რეპრესიულ იქციებში გარკვეულ წილს თითქოს ქართული უნომენი ასრულებდა. რუსი (და არა მარტო რუსი) ობოვატელის წარმოდგენაში სტალინის და ბერიას ქართული წარმომავლობა აპირობებდა ამ ხალხისადმი ზიზღის და სიძულვილის გრძნობას, რახაც ბუერი დაუფარავად ავლებდა კიდეც.

სახალხო პარტიის მიერ დახანგულმა ქართველმა ახალგაზრდობამ, რომლის ცნობიერებაში სტალინი და საშობლო თაყვანისცემის ერთ დონეზე იყო აკვანილი, ეს უცვარი გარდატეხა დიდი გულსტევილით განსცხვდა. სტალინის კრიტიკის იგი ხაკუთარი უროვნული ხიამაყის შეზღუდვით აღიქვამდა ინციფატეობანი, გაბედული, ღრმად ემოციური, მაგრამ ეროვნულად დათრგუნეული ქართველი ახალგაზრდობა ერთბაშად მოიცვა ფსიქოლოგიურმა ბინდრომმა. 1956 წ. სამ მარტს დაიწყო ცალკეული მანიფესტაციები თბილისის უბნულეს სასწავლებლებში. მოთავე როდეს სტუდენტთა ქალაქი ასრულდება, მანიფესტაციებმა თანდათან მიიღეს ბაკოელებთან ხასიათი. 9 მარტიდან დედაქალაქი უმართავი ვახდა. დემონსტრანტთა ათასეულები თავს იურიდნენ მთავარ მოედანზე, სადაც მაშინ საპარადო ტრიბუნა იყო მოწყობილი და მტკვრისპირა სკვერში, სადაც აღმართული იყო სტალინის ვეფერთვლა მოხუშენტი ახალგაზრდობას შეუერთდნენ უფროსი ასაკის მოქალაქეებიც. ემოციურობის მხრივ ვეელას ვადაჭარბა საშუალო სკოლების მოსწავლე ახალგაზრდობამ. თბილისი მღელვარე ზღვას დაემსგავსა. სავოელებათ პროტესტის ხმა ვადიწვდა მთელ საქართველოს და დედაქალაქთან ერთად აღსდგა ქუთაისი, ბათუბი, გორი და კველა რაიონული ქალაქი.

მანიფესტაციების ძირითადი ღონეზვი იყო „კაუმარჯოს ღენილ-სტალინის პარტიას!“ კაუმარჯოს საქართველოს!“ ამაში არაფერი იყო ახტახაბქოური. კულმინაციურ ეტაპზე ახალგაზრდობას ერთბა ხაწილმა დამოუკიდებლობის ღონეზვი წამოაყვდა. ეს მოთხოვნაც კონსტიტუციურ უფლებას არ სცილდებოდა, მაგრამ 9 მარტს დემონსტრაციის მონაწილეებს რუსთაველის პროსპექტზე და სტალინის ქველთან ტყვიებით გაუმასპინძლდნენ. 150-ზე მეტი მოუძწივებელი ახალგაზრდა შეეწინა ამ ტრაგედიას, თუმცა, რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა მუდამ საიდუმლოდ ინახავდა მსხვერპლთა ნამდვილ რაოდენობას.

ამრიგად, 9 მარტი იყო ე. წ. ოფიციალური იდეოლოგიით კვხალტირებული ახალგაზრდობის პროტესტი, მიმართული უნიტარიზმის კურსის წინააღმდეგ, იგი ტრაგედიით დასრულდა მთავრობის მხრივ ყოვლად გაუმართლებელი რეპრესიების შედეგად. ახალგაზრდული სტრესის დასაოკენლად რა თქმა უნდა, მრავალი საშუალება მოიძებნებოდა, მაგრამ რესპუბლიკის პარტიული ხელმძღვანელობა უუხარო აღმოხნდა. იგი უყოყმანოდ ასრულდება საკავშირორგანიზაციიდან მოვლინებული შოკინისტი ინსტრუქტორების მიითოებებს: საქართველოს კომპარტიის ცკვამ ვერ შეძლო ავიითონ

რადგომოდა სათავეში მოვლენებს და მოეითოვა ზომიერების ფარგლებში, ან გამოუყენებინა სრავალი სხვა შევიდობიანი საშუალება, რასაც, ჩვეულებრივ, იუენებენ მანიფესტაციების დასაშლელად. რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა გამოთიშეს მოვლენათა მსვლელობილან, მას მოლიანდ დავატრონა სამხედრო უწყება, რომელიც მასკოვის კარხანთ მოქმედება და რომელსაც ნაფიქრებული ქონდა სისხლის გამოშვება ახალგაზრდობის სრული მორხილების მიდწევის მიხნით. მსგავს ანგარიშსწორებას ხალხისადმი, როგორც ცნობილია, ადვილი ქონდა უკრაინაშიც.

9 მარტის ტრაგედიის მიზეზთა გამოხაკვლელად თბილისში მოაყლინეს მთავრობის კომისია, რომელიც ცდილობდა სისხლისღერიბ მიხეზი მოლიანდ ქართველი ახალგაზრდობისათვის გადატრადებისა, მასკოველი ექსპერტები შეეცადნენ, დახოცილი ახალგაზრდები დაუდინაშულეობნათ აგრესიულობაში იმ ვუქტიით, რომ მათ, თითქოს, ტყვია არა ზურგიდან, არამედ პირდაპირ ქონდათ იასროლი. ეს ფაღისფიკაცია მხილებულ იქნა. დადასტურდა, რომ მანიფესტაციის მონაწილე ახალგაზრდებს არშიასთიან შეტაკება არ ქონიათ და ისინი ზურგიდან ნასროლი ტყვიების მსხვერპლი ვახდნენ. მაგრამ მოსკოვის კომისიამ მაინც თავისი ვაიტანა. დახოცილები ახლობლებს მალულად დაამარხინეს, ხალხს პირში ბურთი ნასრეს, ბოროტმოქმეება მოაფუჩენეს.

ს. ხრუშჩოვი ქართველ ხალხს ესეც არ აკმარა. პოლიტიკურომ მისი მეთაურობით ქართველთ ბრალი დასდო ხაციონალიზმსაც, ეროვნულ განსაკურნკლობისადმი ავიდყოფურ მიდრეკილებასა და ეოყინობაში. ამ პრალდების მუქიდ წარმოდგენაში კრემლის მესვეურებთან ერთად იტვიურობდნენ კარიერისტი ხელმძღვანელები თვით საქართველოდან.

3. რესპუბლიკის სამეურნეო ცხოვრების ხასიათი. 60-70-იანი წლების საქართველო, როგორც ერთბაში საბჭოთა სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილი, ხასიათდებოდა ისეთივე სამეურნეო და საზოგადოებრივ-კულტურული მოვლენებით, როგორც კველა სხვა რეგიონი.

ეს პერიოლი შესამჩნევი იყო ინდუსტრიული პოტენცილის როდენობრივი ზრდით. საქართველოში 1960-1970 წლებში მწეობარში ჩადგა რამდენიმე ათეული მსხვილი ახალი ნაწარმი, მათ შორის ისეთი დიდი თბიფეტება, როგორიცაა თბილისის ვლექტრონიკლი-ატორის ქარხანა, ბუტონის ქარხანა და ბუტონის ნაკელობათა კომბინატი. რუსთავეის სინთეტური ბოჭკოს ქარხნის პარველი რიგი და ახოტოყანი სასუქების ქარხანა, აკვალის სიდეკატური აგურის

ქარხანა, სოხუმის საკონსერვო ქარხანა, მცირეგაბარტიანი ტრაქტორების ქარხანა ქუთაისში, ჭიათურა-მანგანუმის ცენტრალური დამხარისხებულ-გამამდიდრებელი ფაბრიკა. გაიხარდა ენერგეტიკული ბაზა. ახალი საწარმოები შეიქმნა ქუთაისში, სოხუმში, ცხინვალში, გორში, ფოთში, ხენტაფონში, ხუდღიდში და სხვა რაიონებში, განხორციელდა რიგ საწარმოთა გაზიფიკაცია. ამუშავდა თბილისის მეტროპოლიტენი. ინდუსტრიული პოტენციალის ზრდა სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ვრძელდებოდა შერვე (1966-1970), მეცხრე (1970-1975) და მეათე (1975-1980) ხუთწლიურ პერიოდში. რაოდენობრივად იზრდებოდა სოფლის მეურნეობის პროდუქცია. ხუბტრობიკული კულტურების წარმოებაში რესპუბლიკის ხვედრითი წილი საკავშირო მასშტაბის 90-100 პროც. შეადგენდა. საქართველოზე მოდიოდა ღვინის საკავშირო წარმოების 50 პროცენტზე მეტი. ქართული ჩაი საკავშირო წარმოების 95 პროცენტამდე ავიდა. საქართველო უშვებდა ელმოქლეტს, თვითმფრინავებს, სატვირთო ავტომობილებს, წყალჭექემაფრთიან სასღვო კატარღებს აწარმოებდა ფოლადს, თუჯს, ჟეროშენადნობს, ზუსტ ხელსაწყოებს, აგრომატრიზაციის აპარატებს, ჩარხებს, სასოფლო საშუაუნყო მანქანებს და სხვ. ყველა ეს ნაწარმი ვადიოდა საბჭოთა ქვეყანაში და საზღვარგარეთ. მაგრამ შემოსავალი ექვემდებარებოდა საერთო საკავშირო მოხმარებას, რომლის წილი საქართველოსთვის უმნიშვნელო იყო.

რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობის დარგებში ახალმშენებლობები მუშათა კლასის, გლეხობის, ინტელიგენციის დამაბული შრომით ხორციელდებოდა. სასოგადოებრიობაში ინერციის ძალით კვლავ დომინანტობდა შრომითი ენთუსიაზმი, რასაც კომუნისტური პარტია „სოციალისტური შეჯიბრების“ ფართოდ გაშლით, მოწინავეთა მეთოდების დახვეწებით და წახალისებით ისარსუნებდა. დამაბული შრომის მიუხედავად, ხალხის მატერიალურ კეთილდღეობას ირსებითი გაუმჯობესება არ დასტუბოდა. ამიტომ უფრო მძლავრად იკიდებდა ფეხს საზოგადოებრიობაში, საყოველთაო გულგრილობა და ურწმუნოება, მომხეჭველობა და სხვა ანტისაზოგადოებრივი მისწრაფებანი. კომუნისტური პარტია ხალხს უმაღლესა სიძარითლეს სახალხო მეურნეობაში შექმნილი ნამდვილი ვითარების შესახებ. სასოგადოებრიობას თანდათან უძლიერდებოდა უნდობლობა კომუნისტური პარტიის მიმართ. პარტიული ფუნქციონერი მერკანტილისტ მომხეჭველისა და პროტექციონისტის ცნებებთან იყო ვათიანბრებული. ვაძლიერდა ახალგაზრდობიდან კომკავშირის, როგორც პარტიულ ფუნქციონერთა სკოლის გაუცხოება. რესპუბლიკის პარ-

ტიული ხელმძღვანელები საკლოვანებებს მხოლოდ მაშინ ვაიხსენებდნენ, როცა „ძველი ხელმძღვანელობა“ ტოვებდა ასპარეზს. საქართველოს კომპარტიის 1972 წ. სექტემბრის პლენუმზე თანამდებობიდან გაათავისუფლეს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. მგავანაძე. მხოლოდ მაშინ აღინიშნა, რომ რესპუბლიკა საგრძნობლად ჩამორჩა სახალხო მეურნეობის განვითარების ყველა დარგში, რომ საზოგადოებრიობაში ფართოდაა ფუნქციონირებული ამორალური გამოვლინებანი ყველა საკლოვანება, როგორც წესი, მიეწერა „პარტიული და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ლენინური ნორმებისა და პრინციპებისაგან გადახვევას“ და არა თვით საბჭოური რეჟიმის უფარვისობას; საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანად დიხიშნულ იქნა ელვარდ შევარდნაძე.

1972 წ. სექტემბრის პლენუმს, სიდაც ფორმალურად გადაწვდა რესპუბლიკის პარტიული ხელმძღვანელობის შეცვლის საკითხი, წინ უხსრებდა ამავე წლის 27 თებერვლის დადგენილება „სკკპ XXIV ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესასრულებლად საქართველოს კომპარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ“. ეს იყო ტიპური კახიონური დოკუმენტი, რომელსაც კრქლის ხელმძღვანელობა იმარჯვებდა დროდადრო როგორც ხელკეტს იმ რესპუბლიკებისა თუ ოლქების წინააღმდეგ, სადაც შეამჩნევდა ოფიციალური იდეოლოგიისადმი ერთგულებისა და რწმენის მოდუნებას. აღვილობრივ პარტიულ ხელმძღვანელობას ბრალდებოდა, რომ იგი ვერ იყენებდა კანვითარებული ინდუსტრიული ბაზისა და კულტურის დაწესებულებათა ქსელის ფართო შესაძლებლობებს, ვერ ამჩნევდა საერთო ხარკებს წარმოების, კაპიტალური მშენებლობისა და მშრომელთა საყოფაცხოვრებო მომსახურების ორგანიზაციაში. დადგენილების აქცენტი გადატანილი იყო იდეოლოგიური მუშაობის საკლოვანებებზე. განსაკუთრებულ ჩამორჩენაზე ახალგაზრდობის ინტერნაციონალურ აღზრდის საქმეში. ამ დადგენილების ხორხემაღს წარმოადგენდა უნატარიზმის კურსი, რომელსაც საბჭოთა სისტემა ეროვნული რესპუბლიკების მიმართ შეუპოვრობით და თანამომდევრულად ახორციელებდა. დადგენილება იდეოლოგიური მუშაობის შირითოდ პრინციპად მიიჩნევდა პარტიულობას, კლასობრიობას, შადალიდურობას. იგულისხმებოდა, რომ საქართველოს კომპარტიას ამერიიდან განსაკუთრებით უხდა გაეძლიერებინა მუშაობა საზოგადოებრიობაში ფუნქციონირებული ეროვნული ტენდენციების აღმოფხვრისათვის, ხალხის „ინტერნაციონალური აღზრდის“ საქართველოში.

რესპუბლიკის ახალმა პარტიულმა ხელმძღვანელობამ თავისი კურსი შეუვარდა თბილისის პარტიორგანიზაციის შესახებ ხუშთის მითითებულ დადგენილებას. სახალხო მეურნეობის ყველა დარგის ჩამორჩენის აღმოფხვრის პრობლემები იხილებოდა პარტიულ და სა-მეურნეო თათბირზე. მიღებულ იქნა დადგენილებანი პროტექციონი-ზმის, მკვეთრადიციებისა და წესწვეულებების წინააღმდეგ პრო-დუქციის გასაძლიერებლად. მოლიანად გადახალისდა პარტიის საქალა-ქო და სარაიონო ხელმძღვანელობის ძველი შემადგენლობა.

თანმიმდევრულმა საქმიანობამ რესპუბლიკის სამეურნეო ჩამორ-ჩენების დაძლევის მიმართულებით შექმნა წარმატების გარკვეული შთაბეჭდილება. მეცხრე და მეათე ხუთწლეულების შესრულების ფაქტობრივი ციფრობრივი მაჩვენებლები ქმნიდნენ რესპუ-ბლიკის ჩამორჩენილობიდან გამოყვანის, მისი ეფექტური წარმატე-ბების ხაერით სურათს, მაგრამ ეს მაჩვენებლები სინამდვილეს არ ახახედნენ. გვეგების გადაჭარბებით შესრულება უმრავლეს შემ-თხვევაში ე. წ. „მიწერებით“ ხორციელდებოდა. მაგალითად, ამ მაჩვენებლების მიხედვით რესპუბლიკამ სახელმწიფოს მეათე ხუთ-წლეულში მიჰყიდა 2,6 მილიონ ტონაზე მეტი ყურძენი, ანუ ორჯერ მეტი ვიდრე მეცხრე ხუთწლეულში, 674,4 ათასი ტონით მეტი, ხაის ხარისხიანი ფოთლი და დიდი რაოდენობით სხვა სასოფლო სა-მეურნეო პროდუქტი. 1984 წელს ყურძნის საბარების გვეგამ რეს-პუბლიკაში ფანტასტიურ რიცხვს მიაღწია. სინამდვილეში ყურძნის მოსავლის ხარვეორდო ზრდა ხორციელდებოდა მიწერებით და სხვ. მაქინაციების გზით. ამან დიდად დაამდაბლა ქართული დეიხის ხარისხი და დასცა მისი ავტორიტეტი საკავშირო და საერთა-შორისო ბაზარზე. ხაის ხარვეორდო მოსავლის მიღებაში გამოყენე-ბული იყო იგივე მეთოდები, რაოდენობისადმი გამოდევნებამ ხაის პლანტაციები ვანადგურების წინაშე დააყენა, ამასთან მკვეთრად დასცა პროდუქციის ხარისხი.

მეცხრე, მეათე, მეთერთმეტე ხუთწლეულების დაეალებათა შესრუ-ლებახაიკის რესპუბლიკა თითქმის ყოველწლიურად იღებდა ჯილ-დოდ საკავშირო გარდამავალ დროშებს, ორდენებითა და მედლებით აჯილდოვებდნენ რესპუბლიკის პარტიულ და სამეურნეო ფუნქციო-ნერებს, სინამდვილეში კი უფრო და უფრო ძლიერად იკადებდა ფეხს თვალთმაქცობა და სივალბე, მკერთაძვობა და პროტექციონი-ზმი. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ რესპუბლიკის პარტიული ხელმძღვანელობის მიხანდასახულობას საზოგადოებრიობის მორა-დური გაჯანსიადების მიმართულებით იმ კონკრეტულ ვითარებაში არ ეწერა წარმატება. ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემის

წინაშე კონსპიკის თბიქტური კანონები უგულებელყოფილი იყო. მკაცრად რეკლამირებული, ზემოდან თავს მოხვეული სა-გარეო გვეგები და პროფილი რესპუბლიკის ინტერესებს არ უმა-სუბებდა. საკავშირო მასშტაბით გაბატონებული უძრავობის სულის-კვეთება, ჭკობის ატმოსფერო, იხე როგორც ყველა რესპუბლიკაში, ასეც მოვებდა გამოვლინებას. უნიტარიზმის აბოვიკის ვითარებაში საქართველოს სამეურნეო და იდეოლოგიური ცხოვრება ყველა ძა-რით იყო დაკავშირებული ცენტრთან, — მოსკოვთან, სადაც უმაღლეს პარტიულ ელიტაში დამკვიდრებული იყო ხივალბე და ამორაღიზმი. ლ. ბრეჟნევის უახლოესი წრე, როგ საკავშირო სამინისტროთა ხელმძღვანელობა ეწეოდა დანაშაულებრივ საქმიანობას ცენტრში მოღებული სენის შეტასტახები წვდებოდა ყველა რესპუბლიკას, უბიძებდა მათ დანაშაულისაკენ. ყველა უწყებაში ფეხმოკიდებული იყო მაფიოზური ჯგუფები, რომლებიც ითვისებდნენ სახელმწიფო დოვლიის და ხდებოდნენ ფარული მილიონერები. ხალხის მატე-რიალური კეთილდღეობა კი დამძვალი გზით მიემართებოდა. და-ნაშაულებრივი სიხტემა თავად მოითხოვდა მსხვერპლს და მას ათე-ულობით და ასუელობით აღამიანები ეწირებოდნენ.

4. ეროვნული მიხწრაფებათა გაძლიერება. 1978 წ. 14 აპრილი. კონსტიტუტური პარტიის ოფიციალურმა იდეოლოგიამ ვერ შეძლო მოლიანად ჩაეხშო კრიტიკული აზრი. ინტელიგენციის მოწინავე წარმომადგენლები გაბედულად იმაღლებდნენ ზმას სულიერ სფერო-ში შექმნილი შემუშუაველობის წინააღმდეგ, ამხუურებდნენ ცხოვრე-ბის საბჭოური წესის მანკიერებას, იბრძოდნენ აღამიანების თავისუ-ფლებისათვის. ქვეყნის რველუციური გარდაქმნის, დემოკრატი-ზმისა და საჯაროობის ეს პირველი მაცხენი ოფიციალურმა იდეო-ლოგიამ „დისიდენტებად“ მონათლა და სოციალიზმის მტრებად გამოაცხადა. საბჭოური სისტემის წინააღმდეგ მებრძოლთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა გამოჩენილი ფიზიკოსი აკად. ა. სახა-როვი, რომელსაც შეზღვე მრავალი მიმდევარი გამოუჩნდა. ა. სახა-როვისა და მის მიმდევართა წინააღმდეგ ხელისუფლება უმკაცრეს რეპრესიებს მიმართავდა. ისინი ციხეებში, ან ფსიქიატრიულ სა-ავადმყოფოებში ყვებათ გამოშწყვედული. ზოგი მათგანი ახერხებდა საზღვარგარეთ გახიხუნას იმ მიზნით, რომ მსოფლიო საზოგადოე-ბრივი აზრი აუმხედრებინა სსრ კავშირის დიქტატორული წვობი-ლების წინააღმდეგ.

1956 წლის 9 მარტის შემდეგ რესპუბლიკის პარტიული ხელმ-ძღვანელობა კრემლის კარნახით ყველა საშუალებით ცდილობდა ჩაეკლა ახალგაზრდობაში ეროვნული დამოუკიდებლობის მისწრაფე-

ბანი, მაგრამ ეს ბიროტი მიხანდახაბულობა ვერ განხორციელდა. მოსწავლე და სტუდენტ ახალგაზრდობის მცირე ჯგუფები კონსტიტუციონალურად ეწოდნენ ეროვნული იდეალებით ახალგაზრდობის იდეური და ორგანიზაციული დარახმების საქმეს. 1956 წელს უშიშროების ორგანოებმა მიაგნეს სტუდენტთა კონსტიტუციულ წრეს (მერაბ კოსტავა, ზვიად გამსახურდია, ვიქტორ რეხილაძე, ლ. ს. ხარულაძე და სხვები), რომელიც ანტირეჟიმულ მოწოდებებს ავრცელებდა და ახალგაზრდობას დარახმულობისაკენ მოწოდებდა. უშიშროების ორგანოებმა საზოგადოებრიობას დაუშალეს ამ წრის საქმიანობა. მისი მოხაზულები სათანადოდ დასაჯეს.

60-იანი წლებიდან ქართველ ინტელიგენციაში სათავე დაედო ეროვნული პრობლემატიკისადმი შემოქმედებითი ინტელიგენციის ევრადღების გამახვილებას. პეტი გაბეღულეებით გაიხმა სისტემის კრიტიკა, წინა პლანზე წამოიწია კუმიხისში, ხოვადკაცობრიული ღირებულებანი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ახალი ეტაპის მკვლევ გამოვიდა სტუდენტთა ახალგაზრდობა, რომლის მოთავე და წინამძღოლნი იყვნენ მ. კოსტავა და ზ. გამსახურდია. მათი თაოსნობით შეიქმნა თვითგამოცემანი. მათს არაღვეარულ ჟურნალებში („ოქროს ხაწისი“, „საქართველოს მოამბე“, „საქართველო“, „მატიანე“) წარმოდგენილი იყო ეროვნული სუვერენიტეტის იდეალები, დაგმობილი იყო კომუნისტური იდეოლოგია, მისი უუნებლობები. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ცხადდებოდა ერის მოძვეარ ილია ჭავჭავაძის მიერ XIX ს. 60-იან წლებში წამოწყებული მოძრაობის უშუალო გაგრძელებად. რესპუბლიკის პარტიული ხელმძღვანელობა, მისი უშიშროების ორგანოები დაუნდობლად ებრძოდნენ ამ ახალგაზრდებს. განსაკუთრებით შწავვე რეპრესიები იწვეიეს მ. კოსტავამ და ზ. გამსახურდიამ, რომლებიც 70-იან წლებში არაერთხელ იყვნენ დაპატიმრებულნი და სახჯელს იხდიდნენ შორეულ ხაპატიმრობებსა და გადასახლებაში. მ. კოსტავა და ზ. გამსახურდია საქართველოში პელსინის კავშირამ შექმნის მოთავედ გამოვიდნენ.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ მძლავრად იჩინა თავი 1978 წელს, როცა რესპუბლიკაში ახალი კონსტიტუციის პროექტის განხილვა მიმდინარეობდა. საქართველოს მოქმედ კონსტიტუციაში, როგორც ცნობილია, ჯერ კიდევ 1922 წლიდან იყო შეტანილი სავანგებო მუხლი, რომელთაც ქართულ ენას სახელმწიფოებრივი სტატუსი ენიჭებოდა. სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებთან განსხვავებით, ეს უპირატესობა იმ დროის ქართული საზოგადოებრივი აზრის სჯავდენით იყო მოპოვებული და უორშაღურად

აღიარებდა ქართული ენის პრიორიტეტს რესპუბლიკაში. 1977 წლის საკონსტიტუციო კომპანია კი მთელ საბჭოთა ქვეყანაში დაიწყო მოძრაობა სექცენტრალიზაციის სულისკვეთებით. გამონდნენ „ინტელექტუალები“, რომლებიც საბჭოთა ხალხის ერთიანობის ყალბი ინტეგრაციის მოშველიებით ცდილობდნენ დაესაბუთებინათ ერების ერთობივი ბარიერების დრომოჭმულობა და კონსტიტუციურად დაუღესტურებინათ რუსული ენის შემოდების მიხანშეწონილობა მთელ საბჭოთა ქვეყანაში. რესპუბლიკის კონსტიტუციიდან ქართული ენის სახელმწიფოებრივი სტატუსის მუხლის ამოღება ფაქტიურად საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა დარგში რუსული ენის გაბატონებას მოახწევებდა.

მთელი ქართველი ხალხი უროსულოვნად აღუდგა წინ ამ მისწრაფების განხორციელების საქმეს. დიდი იყო ამ საქმეში ინტელიგენცია და ლიტერატურათმცოდნე აკაკი ბაქრაძის დამხაზურება. იგი ყველა ინსტანციაში იცავდა ქართული ენის პრიორიტეტს და დაატრებდა ამ მიმართულებით რაიმე ცვლილების წინააღმდეგ.

მშობლიური ენის მაღალი უფლების დახაცვად პირველ რიგში ვხდვდა სტუდენტობა. თბილისის უნივერსიტეტს შხარში ამოუდგა ყველა უმაღლესი სასწავლებელი. 1978 წ. 12 აპრილიდან დაიწყო გრანდიოზული დემონსტრაციები თბილისში. სტუდენტებს საშუალო სკოლის მოსწავლეებიც ამოუდგნენ შხარში. დღეიქალიქი ამონოქრებულ ზღვებს დაემსვავხა. რუსთაველის პროსპექტზე ახალგაზრდებმა „დაძვდარი გაფიცვა“ გამოაცხადეს. მანიფესტანტთა დიდი ჯგუფი გარს შემოქრტვა მთავრობის სასახლეს და გადაჭრით გამოაცხადა, რომ სასხლით დაიცავდა მშობლიური ენის სახელმწიფოებრივ უფლებას.

საქართველოს კომპარტიის მაშინდელმა ხელმძღვანელობამ ფხიზლად შეაფასა ვითარება. ცყვას პირველმა მდივანმა ე. შვეარდნაძემ იღონა ყველაფერი იმისათვის, რომ თბილისში 1956 წ. 9 მარტის ტრაგედია არ დატრიალებულიყო. იგი დაუყოვნებლივ მოვლაპარაკა პრევენქს და გამოსძალა მას ახალ კონსტიტუციაში ქართული ენის სახელმწიფოებრივი სტატუსის თანხმობა.

ეს აქცია მთელი ქართველი ხალხის, პირველ რიგში მიხი ახალგაზრდა თაობის გამარჯვებას მოახწევებდა. ეს იყო იმის ნათელი დემონსტრაციაც, რომ ქართველ ერს არ უმინა, არ ნაქრობია ეროვნული გრძნობა და ძალებს იკრებდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის უფრო ფართო მახშტაბებით განაჩადებლად.

5. საქართველოს კულტურა 1921—1980 წლებში. მარქსისტულ-ლენინური პროპაგანდით სოციალისში წარმოიდგინებოდა საზო-